

FORHOLDET MELLOM UTPRESSING OG RAN

(Straffeloven §§ 266 og 267)

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 622
Leveringsfrist: 25. november 2010

Til sammen 17 670 ord

24.11.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Oppgavens problemstilling og aktualitet	1
1.2	Avgrensninger	2
1.3	Rettskildebildet	2
1.4	Den videre fremstilling	3
<u>2</u>	<u>UTPRESSING (§ 266)</u>	<u>5</u>
2.1	Straffelovens gjerningsbeskrivelse	5
2.2	Hensyn bak straffebestemmelsen	5
2.3	De objektive straffbarhetsvilkårene	6
2.3.1	Objekt for utpressing	6
2.3.2	Adressat for utpressing	6
2.3.3	Utpressingshandlingen	6
2.3.4	Tvangsmiddel	7
2.3.5	Volder tap eller fare for tap	8
2.4	De subjektive straffbarhetsvilkårene	9
2.4.1	Forsett	9
2.4.2	Vinnings hensikt	9
2.4.3	Fullbyrdelse	9
2.5	Straff	10
2.6	Påtale	10
<u>3</u>	<u>RAN (§ 267)</u>	<u>11</u>
3.1	Straffelovens gjerningsbeskrivelse	11

3.2	Hensynet bak straffebestemmelsen	11
3.3	De objektive straffbarhetsvilkårene	12
3.3.1	Objekt for ran	12
3.3.2	Adressat for utpressing	12
3.3.3	Ranshandlingen	12
3.3.3.1	Bemektigelse	13
3.3.3.2	Tvinge fornærmede til en handling	13
3.3.4	Tvangsmiddel	14
3.3.5	Volde tap eller fare for tap	15
3.4	De subjektive straffbarhetsvilkårene	16
3.4.1	Forsett	16
3.4.2	Vinnings hensikt	16
3.4.3	Fullbyrdelse	17
3.5	Straff	17
3.6	Påtale	18
<u>4</u>	<u>TILGRESENDE STRAFFEBESTEMMELSER</u>	<u>19</u>
4.1	Tvang - § 222	19
4.2	Trusler - § 227	20
4.3	Legemsfornærmelse - § 228	21
4.4	Tyveri - § 257	22
4.5	Frihetsberøvelse - § 223	23
<u>5</u>	<u>FORHOLDET MELLOM UTPRESSING OG RAN</u>	<u>25</u>
5.1	Innledning	25
5.2	Forhold på den objektive siden	25
5.2.1	Objekt	25
5.2.1.1	Objektets verdi	25
5.2.1.2	Illegale objekt	26

5.2.2	Tidsmomentet	27
5.2.3	Tvangens grovhet	29
5.2.4	Tvangsmidlene	30
5.2.4.1	Vold mot person	31
5.2.4.2	Vold mot gjenstand	37
5.2.4.3	Frihetsberøvelse	37
5.2.4.4	Trusler mot person	42
5.2.4.5	Trusler mot gjenstand	46
5.2.5	Volder tap eller fare for tap	47
5.3	Forhold på den subjektive siden	47
5.3.1	Forsett og vinnings hensikt	47
5.4	Særlige utfordringer	50
5.4.1	Torpedovirksomhet	50
5.4.2	Mafiavirksomhet	51
5.4.3	Hjemmeran	52
5.5	Straff og påtalekompetanse	53
<u>6</u>	<u>DEN NYE STRAFFELOVENS BESTEMMELSER OM UTPRESSING OG RAN</u>	<u>54</u>
6.1	Endringer i straffebestemmelsene	54
6.2	Endringer i strafferammene	56
<u>7</u>	<u>OPPSUMMERING</u>	<u>57</u>
<u>8</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>58</u>

1 Innledning

1.1 Oppgavens problemstilling og aktualitet

Temaet for oppgaven er forholdet mellom utpressing og ran (straffeloven §§ 266 og 267).

Både utpressing og ran regnes for å være vinningskriminalitet,¹ og grensen mellom de to straffebestemmelsene virker klar i de fleste tilfeller. Men i nyere rettspraksis,² har spørsmålet om forholdet mellom ran og utpressing igjen blitt et aktuelt tema.

Aktualiteten skyldes at det finnes flere handlingstilfeller hvor vilkårene etter både §§ 266 og 267 virker oppfylt, og det oppstår dermed tvil om hvilken straffebestemmelse som faktisk er overtrådt. Problemstillingen er hvilke momenter som er veiledende eller avgjørende for at en handling skal bedømmes som utpressing eller ran.

Flere grensedragninger har blitt gjort mellom de to bestemmelsene de siste tiårene. Den nye straffeloven av 2005 har blitt utformet med tanke på å klarlegge skillet mellom de to bestemmelsene nærmere. Ran blir ansett som en grovere og mer alvorlig tvangsgjerning enn utpressing,³ men for den fornærmede kan det være en minst like stor påkjenning å bli utsatt for utpressing som for ran. Grunnen til dette er at det finnes mange ulike handlingstyper innenfor de to gjerningsbeskrivelsene, og alvorligheten og straffeutmålingen vil derfor variere fra tilfelle til tilfelle.

Fra 2008 til 2009 har det i Norge skjedd en økning i statistikken for anmeldte ran og utpressinger. I 2008 ble det anmeldt 1761 forhold, mens i 2009 hele 1938 forhold. I 2009 utgjorde dette 1334 anmeldelser om ran, 442 anmeldelser om grovt ran, 69

¹ Jf. Matningsdal (2010) s. 309 og 322 og Oslo politidistrikts rapport "Ran i Oslo 2008" s. 23.

(https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/oslo/Vedlegg_79.pdf)

² Se Rt. 2009 s. 1365

³ Andenæs (2008) s. 373

anmeldelser om utpressing, og 93 anmeldelser om diverse ran og utpressing.⁴ Grunnen til at utpressing har så lave anmeldelsestall i forhold til ran er fordi handlingens karakter tilsier at fornærmede ofte ikke tør å anmelde forholdet. Det kan for eksempel bero på at fornærmede har begått en forbrytelse selv,⁵ eller fordi fornærmede frykter ytterligere trusler fra gjerningspersonen.

1.2 Avgrensninger

Oppgaven omhandler straffeloven §§ 266 og 267. Både handlingene i første og annet ledd i §§ 266 og 267 omhandles, selv om grensen mellom § 266 og § 267 annet ledd vil være av størst betydning i forhold til å kunne klarlegge grenseskillet. Straffeloven § 268 om grovt ran vil ikke drøftes gjennomgående, men straffebestemmelsen vil være av relevans ettersom mange av de rettsavgjørelsene som nevnes nettopp er overtredelser av §§ 268 jfr. 267.

Den nye straffeloven av 2005 omfattes av oppgaven avslutningsvis, men det er kun endringene i forhold til straffeloven av 1902 som vil bli drøftet.

Utenlandsk rett vil ikke bli behandlet.

1.3 Rettskildebildet

Den sentrale lov for oppgavens tema er almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10. Den nye straffeloven, lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28 er også av relevans, særlig i forhold til de endringer som blitt gjort fra straffeloven av 1902.

Motivene til straffeloven av 1902, peker på hensyn, eksempler og viktige vurderingsmomenter, som har betydning for enkelte forhold som oppgaven berører. For straffeloven av 2005 nevnes blant annet forarbeidene; NOU 2002: 4 og Ot. prp. nr. 22

⁴ Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-150.html>

(For anmeldelser pr. fylke se: <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-148.html>).

⁵ Andenæs (2008) s. 365

(2008-2009). Disse forarbeidene har særlig betydning for å kunne klarlegge hensynene bak straffeloven av 2005.

Rettspraksis er en sentral rettskilde i forhold til oppgavens tema. Det finnes ikke mange avgjørelser hvor domstolen drøfter forskjellen mellom de to gjerningsbeskrivelsene. For å kunne analysere rettspraksis tilstrekkelig, har jeg derfor sett på avgjørelser som gjelder de enkeltstående forhold, og jeg har tatt utgangspunkt i avgjørelser fra både Høyesterett og Lagmannsrett. I noen av rettsavgjørelsene kan det virke som at påtalemyndigheten og dermed også retten, ikke har vurdert om tiltalen faktisk inneholder overtredelse av riktig straffebud, herunder ran eller utpressing.⁶ Dette skyldes at ran og utpressing, ofte faller inn under typiske generaliseringer. Forhåpentligvis vil blant annet Høyesteretts betraktninger i Rt. 2009 s. 1365 være med på å skyve disse generaliseringene bort.⁷

I juridisk litteratur er ran og utpressing bredt omhandlet. Andenæs fastslår at §§ 266 og 267 ligger nære hverandre,⁸ men hos Matningsdal blir oppgavens problemstilling berørt nærmere.⁹

1.4 Den videre fremstilling

I oppgavens del 2 og 3 gjøres det rede for gjerningsbeskrivelsene og straffbarhetsvilkårene som gjelder for utpressing og ran. Dette blir gjort ved en systematisk gjennomgang av de objektive og subjektive vilkår.

I del 4 nevnes de tilgrensende straffebestemmelser til §§ 266 og 267, herunder de straffebestemmelsene som konsumeres enten helt eller delvis av §§ 266 og/eller 267.

Oppgavens del 5 er hovedkjernen, og her vil det bli sett nærmere på forholdet mellom de to bestemmelsene, og hvilke grenser som kan trekkes. Grensene vil trekkes med utgangspunkt i teori, rettspraksis og ved bruk av eksempler. Både de objektive og

⁶ Se straffeprosessloven §§ 252-254

⁷ For Rt. 2009 s. 1365 – se pkt. 5.2.2 og 5.2.3

⁸ Andenæs (2008) s. 373

⁹ Matningsdal (2010) s. 311.

subjektive sider vil drøftes, og drøftelsen har dermed sitt utgangspunkt i det som er drøftet i oppgavens del 2-4. I tillegg vil særlige utfordringer innen straffeområdet drøftes.

Oppgavens del 6 tar for seg de endringer som er gjort i den nye straffeloven av 2005, i forhold til straffeloven av 1902.

Til slutt, i oppgavens del 7, foretas det en kort oppsummering.

2 UTPRESSING (§ 266)

2.1 Straffelovens gjerningsbeskrivelse

Straffeloven § 266 første og annet ledd lyder:

” For utpresning straffes den som i hensikt derved å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning, ved rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å foreta en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for. Medvirkning straffes på samme måte.

Det samme gjelder den som i nevnte hensikt rettsstridig tvinger noen til å foreta en slik handling ved å true med anklage eller anmeldelse for noe straffbart, eller med framsettelse av ærekrenkende beskyldning eller skadelig opplysning, eller som medvirker hertil.”

2.2 Hensyn bak straffebestemmelsen

I straffelovens motiver står det ingenting uttrykkelig om hvilke hensyn som ligger bak utpressingsbestemmelsen. Men lovgiver har gjennom bestemmelsen først og fremst ønsket å beskytte enkeltindivider fra psykiske integritetskrenkelser,¹⁰ og økonomisk tap. Videre blir det i rettspraksis også lagt stor vekt på allmennpreventive hensyn.¹¹

¹⁰ Jf. NOU 2002: 4 pkt. 5.2.3.3. Den psykiske integritetskrenkelsen vernes ved at § 266 konsumerer § 222 (tvang). Se pkt. 4.1.

¹¹ Se bl.a. Rt. 1993 s. 394

2.3 De objektive straffbarhetsvilkårene

2.3.1 Objekt for utpressing

Etter ordlyden stilles det ingen krav til hva som er objekt for utpressing, bortsett fra at det som vinnes må volde ”tap eller fare for tap” for fornærmede eller for den fornærmede handler for. Den opprinnelige tekst i straffeloven 1902 inneholdt derimot et krav om at det måtte voldes et ”formuestab”.¹² Lovteksten ble endret med grunnlag i at det ikke nødvendigvis må foreligge et aktuelt tap for at utpressingen skal anses som fullbyrdet, fare for tap er tilstrekkelig.

Et typisk objekt for utpressing vil som regel være penger eller annet formuesgode. Formuesgode kan blant annet være særskilte gjenstander, fast eiendom eller rettigheter. Utpresseren skaffer seg objektet ved å bruke tvangsmidler ovenfor fornærmede. Det er et krav om at gjenstanden må innebære en vinning for gjerningspersonen.¹³

2.3.2 Adressat for utpressing

Det kan være en eller flere gjerningspersoner, og en eller flere fornærmede som er parter i en utpressing. Fornærmede er adressaten, og blir ofte satt i den situasjon at trusselen som blir fremsatt av gjerningspersonen rammer noen andre enn fornærmede selv. Som eksempel nevnes det at gjerningspersonen truer fornærmede med at dersom han ikke utfører handlingen, så vil gjerningspersonen sørge for at fornærmedes sønn blir oppsagt fra sin jobb.

2.3.3 Utpressingshandlingen

Målet for gjerningspersonen ved en utpressingshandling er å skape frykt hos fornærmede ved bruk av et tvangsmiddel, slik at fornærmede heller velger å oppfylle gjerningspersonens krav, enn å oppleve at skaden/tapet finner sted. Gjerningspersonen tvinger fornærmede til å utføre en handling. En handling omfatter at fornærmede må gjøre noe aktivt, for eksempel hente penger hjemme eller trekke seg fra sitt arbeid. Men

¹² Jf. almindelig borgerlig straffelov 1902 nr. 10 og Indst. O. VII – 1899/1900

¹³ Jf. pkt. 2.4.2 og 5.3.1.

”handling” omfatter også unnlatelse, jf. straffeloven § 4.¹⁴ Et eksempel på unnlatelseshandling er at fornærmede unnlater å anke en rettsavgjørelse innen ankefristen. Et annet eksempel er at gjerningspersonen tvinger fornærmede til å unnlate å etablere seg som konkurrent.¹⁵

2.3.4 Tvangsmiddel

Såfremt alle andre straffbarhetsvilkår etter utpressingsbestemmelsen foreligger, er det tilstrekkelig at det er brukt et tvangsmiddel (enten bruk av eller trussel om rettsstridig atferd) for at det skal foreligge en utpressing. Men i mange tilfeller vil det foreligge flere tvangsmidler, hvor enten tvangsmidlet for seg selv eller sammen med andre, oppfyller vilkåret for å dømme etter utpressingsbestemmelsen.

Etter § 266 første ledd er tvangsmiddelet at gjerningspersonen bruker eller truer med rettsstridig atferd. Atferden må være rettsstridig i seg selv, det vil si at det kan være en handling som medfører straffeansvar, for eksempel trussel om vold, eller trussel om å skade økonomiske verdier.¹⁶ Men det kan også foreligge rettsstridig atferd selv om atferden ikke er straffbar, for eksempel trussel om kontraktsbrudd.¹⁷ For at gjerningspersonen skal kunne straffes etter § 266 er det tilstrekkelig at trusselen blir tatt så alvorlig av fornærmede at han faktisk utfører handlingen, selv om gjerningspersonen ikke har hatt i tankene å gjennomføre den fremsatte trusselen ovenfor fornærmede.¹⁸ Dersom gjerningspersonen har krav på det han tvinger overgitt fra fornærmede foreligger det normalt ikke rettsstridig atferd, såfremt det foreligger en naturlig sammenheng med det han krever fra fornærmede og det gjerningspersonen mottar.¹⁹ Et eksempel på dette er hvis A låner 190 kr fra B. B besøker A to uker senere og sier at A må betale pengene tilbake med det samme. Dersom A gir en 200 lapp tilbake til B, vil det foreligge en naturlig sammenheng, selv om pengene B mottar er større enn kravet

¹⁴ Jf. også Andenæs (2008) s. 367

¹⁵ Straffelovens motiver (1896) s. 238

¹⁶ Andenæs (2008) s. 366

¹⁷ Andenæs (2008) s. 366

¹⁸ Strafferett – håndbok, Finn Haugen (2004), s. 261. Jf. også Rt. 1988 s. 548. Se også pkt. 2.4.1.

¹⁹ Ot. prp 22 (2008-2009) pkt. 16.5. Jf. også LB-2008-17265

han hadde på A. Det foreligger heller ikke rettstridig atferd dersom det foreligger spesielle straffrihetsgrunner, som for eksempel samtykke fra fornærmede.²⁰

Etter § 266 annet ledd er tvangsmiddelet enten en trussel om å anklage eller anmelde fornærmede for noe straffbart, eller å fremsette en ærekrenkende beskyldning eller skadelig opplysning. Dersom det blir fremsatt en uberettiget anmeldelse eller ærekrenkelse så vil dette falle inn under første ledd. Anklagen eller anmeldelsen etter annet ledd er i seg selv rettmessig, men det ulovlige her består i å bruke anklagen eller anmeldelsen for å kunne oppnå en uberettiget vinning, på bekostning av den fornærmede.²¹ Et eksempel er at A ønsker å bli aksjeeier i et bestemt selskap. A har fått kjennskap til at B er utro mot sin ektefelle. A truer B med å fortelle om utroskapen til Bs ektefelle, hvis B ikke selger sine aksjer i selskapet til A. A har dermed fremsatt trussel om å gi en skadelig opplysning. Selv om opplysningen ikke vil være ærekrenkende, vil det være høyst skadelig for B om opplysningen kommer ut.²² Som etter første ledd, er det et krav om at tvangen også er rettsstridig etter annet ledd. Meningen med at tvangen bare blir karakterisert som ”rettsstridig”, er at domstolene selv skal ha adgang til å vurdere forholdets straffverdighet. Domstolene legger vekt på om det foreliggende forhold er så utilbørlig at det er naturlig å anvende straff på forholdet.²³

2.3.5 Volder tap eller fare for tap

Det er også et krav etter begge ledd at den handlingen som fornærmede tvinges til å gjøre medfører et tap eller en fare for tap for den fornærmede eller noen han/hun handler på vegne for. For at det skal kunne foreligge tap eller fare for tap, må det som gis eller skal gis til gjerningspersonen ha en viss verdi, enten ved omsetning, bruk eller som rettighet.

²⁰ Strafferett – håndbok, Finn Haugen (2004), s. 261

²¹ Andenæs (2008) s. 367. Jf. også Rt. 1986 s. 468

²² Ot.prp. nr. 75 (1948) s. 31

²³ Andenæs (2008) s. 368

2.4 De subjektive straffbarhetsvilkårene

2.4.1 Forsett

For at en gjerningsperson skal kunne dømmes etter § 266 er det et krav om at gjerningspersonen handler med forsett,²⁴ og at forsettet er tilstede ved alle de objektive elementer i gjerningsbeskrivelsen. Gjerningspersonen må ha intensjon om å bruke eller true med rettsstridig atferd for å få fornærmede til å handle, og vite at denne handlingen volder tap eller fare for tap for den fornærmede. Et eksempel på at det ikke foreligger forsett, er om A fremsetter en trussel som en spøk ovenfor B. Det faller ikke A inn at hans spøk blir tatt på alvor. Til tross for at B oppfatter dette som en reell og alvorlig trussel, vil ikke A kunne straffes etter § 266, ettersom A mangler forsett ved de objektive elementene i gjerningsbeskrivelsen.²⁵

2.4.2 Vinnings hensikt

Den andre del av skyldkravet er at gjerningspersonen må ha handlet i vinnings hensikt. Vinningen må være uberettiget. Det må med andre ord ha vært målet og motivet for selve handlingen å skaffe seg selv eller andre en vinning, som vedkommende ikke har krav på.²⁶ Det vil dermed, i utgangspunktet, ikke foreligge utpressing dersom gjerningspersonen ikke presser fornærmede å betale mer enn det vedkommende faktisk skylder.²⁷

2.4.3 Fullbyrdelse

En fullbyrdet utpressing foreligger når fornærmede handler og dermed gir etter for det gjerningspersonen krever, på grunn av den tvang som gjerningspersonen har brukt ovenfor fornærmede.²⁸ Det kreves at det ved fornærmedes handling må ha oppstått et tap eller en fare for tap.

²⁴ Jf. straffeloven § 40

²⁵ Andenæs (2008) s. 371

²⁶ Andenæs (2008) s. 371

²⁷ Matningsdal (2010) s. 325

²⁸ Strafferett – håndbok, Finn Haugen (2004) s. 261.

2.5 Straff

Etter § 266 tredje ledd er strafferammen for utpressing fengsel inntil 5 år. Dersom det foreligger gjentakelse, øker maksimumsstraffen til 10 år, jf. strl. § 61. Bøter kan anvendes sammen med fengselsstraffen, og dersom det foreligger overtredelse av § 266 annet ledd, så kan straffen settes til bøter alene.²⁹ I rettspraksis har også at Høyesterett sammenlignet utpressingshandlingens straffverdighet mot tyveri og ran, for å finne veiledende momenter som kan være med på å fastslå straffeutmålingen for den enkelte utpressingshandling.³⁰

2.6 Påtale

Påtalereglene finnes i § 266 fjerde ledd. Dersom det foreligger overtredelse av straffebestemmelsens første ledd, vil påtalen i utgangspunktet være ubetinget offentlig jf. strl. § 77. Men dersom det foreligger overtredelse av straffebestemmelsens annet ledd, er påtalemyndighetene avhengig av at det enten foreligger allmenne hensyn som krever påtale, eller at fornærmede begjærer det.³¹ Grunnen til forskjellen mellom første og annet ledd er fordi det etter annet ledd trues med reelle tilfeller, hvor fornærmede ofte har begått noe kriminelt eller noe annet vedkommende ønsker å holde hemmelig. Det kreves derfor i de fleste tilfeller at fornærmede tar kontakt med politiet.

²⁹ Andenæs (2008) s. 371

³⁰ Strafferett – håndbok, Finn Haugen (2004), s. 262. Jf. Rt. 1986 s. 468 og Rt. 1993 s. 394

³¹ Andenæs (2008) s. 372

3 RAN (§ 267)

3.1 Straffelovens gjerningsbeskrivelse

Straffelovens § 267 første og annet ledd lyder:

”For ran straffes den som i hensikt derved å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning, bemektiger seg en gjenstand som helt eller delvis tilhører en annen, ved å øve vold mot en person eller sette ham ute av stand til forsvar eller ved hjelp av trusler som framkaller alvorlig frykt for vold mot noens person.

For ran straffes også den som i hensikt og ved midler som nevnt, tvinger noen til å foreta en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for.”

3.2 Hensynet bak straffebestemmelsen

Hensynet bak ransbestemmelsen er først og fremst at lovgiver ønsker å beskytte enkeltindivider fra fysiske og psykiske integritetskrenkelser,³² samt at straffebudet skal verne fornærmede eller tredjeperson fra et økonomisk tap. Videre blir det i rettspraksis lagt stor vekt på allmennpreventive hensyn.³³

³² Jf. NOU 2002: 4 pkt. 5.2.3.3. Den psykiske integritet vernes ved at § 267 konsumerer §§ 222 og 227, jf. oppgavens del 4.

³³ Se bl.a. LA-2002-1449

3.3 De objektive straffbarhetsvilkårene

3.3.1 Objekt for ran

Loven stiller krav om at gjerningspersonen må bemektige eller tvinge til seg en ”gjenstand som helt eller delvis tilhører en annen”. En typisk ”gjenstand” er oftest penger, eller annet formuesgode. Som ved utpressing, kan også fast eiendom omfattes.³⁴ Gjenstanden må tilhøre en annen person, enten helt eller delvis, jf. kravet om uberettiget vinning for gjerningspersonen. Selv om gjerningspersonen eier en gjenstand sammen med fornærmede, vil det kunne foreligge et ran dersom gjerningspersonen bemektiger seg eller tvinger fornærmede til å gi fra seg den del som fornærmede eier. Man kan derfor gjøre seg skyldig i ran ovenfor en sameier eller en ektefelle.³⁵

3.3.2 Adressat for utpressing

Som ved utpressing, kan det være en eller flere gjerningspersoner og fornærmede som er involvert i en ranshandling. Nyere statistikk i Oslo viser at ran oftest blir utført av to gjerningspersoner, og det er ofte at den ene har en mer perifer rolle enn ”hovedraneren”.³⁶ Fornærmede er adressaten, men selve tapet kan ramme en tredjeperson. Ved typiske butikkran er det de ansatte som blir utsatt for ranshandlingens tvangsmidler, mens det er butikkeieren som kan få eller får tapet.

3.3.3 Ranshandlingen

Ransbestemmelsen stiller opp to alternative måter gjerningspersonen kan skaffe seg en uberettiget vinning på. Gjerningspersonen må enten bemektige seg gjenstanden selv, eller tvinge fornærmede til en handling slik at gjerningspersonen får overlevert gjenstanden. Bemektigelse dømmes etter § 267 første ledd, mens det å tvinge fornærmede til å handle dømmes etter § 267 annet ledd. Med ”handling” menes også unnlatelse, jf. straffeloven § 4. Måten gjerningspersonen bemektiger seg gjenstanden på, eller tvinger fornærmede på, er ved såkalte tvangsmidler. Disse tvangsmidlene er

³⁴ Matningsdal (2010) s. 309

³⁵ Matningsdal (2010) s. 309

³⁶ Jf. Oslo politidistrikts rapport: ”Ran i Oslo 2008” s. 20

felles for både første og annet ledds gjerningsalternativ. Jeg vil i det følgende først redegjøre for første ledds krav om bemektigelse, så annet ledds krav om tvang ovenfor fornærmede, og deretter i nytt punkt vil jeg redegjøre for de ulike tvangsmidlene som benyttes.

3.3.3.1 Bemektigelse

Etter bestemmelsens første ledd må gjerningspersonen må yte noe mer enn å frata fornærmede besittelsen, han må faktisk med makt sette fornærmede i en slik situasjon at han kan ta gjenstanden til seg. Dette beskriver straffebestemmelsen som ”bemektigelse”. Med bemektigelse menes i hovedsak borttagelse, men selve ordet antyder det maktmoment som gjerningspersonen bruker for å oppnå vinningen.³⁷ Bemektigelsen skjer som en følge av at gjerningspersonen bruker tvangsmidler mot fornærmede, gjennom de tre alternative tvangsmidler som bestemmelsen oppstiller. Bemektigelsen må skje enten ved vold, eller ved å sette fornærmede ute av stand til forsvar, eller ved å true fornærmede slik det oppstår alvorlig frykt for vold mot noens person. Dersom disse tvangsmidlene ikke foreligger, vil vinningen bli bedømt som tyveri.³⁸

3.3.3.2 Tvinge fornærmede til en handling

Gjerningsbeskrivelsen i annet ledd har nært slektskap med bestemmelsen om utpressing.³⁹ Gjerningspersonen tvinger her fornærmede til å foreta en handling, istedenfor å bemektige seg gjenstanden på egen hånd. Et typisk eksempel er at gjerningspersonen overfaller en tilfeldig fornærmede på gaten, og det viser seg at fornærmede kun har bankkort på seg. Gjerningspersonen tvinger fornærmede til å gå til minibanken over gaten og ta ut kr. 5000. Trusselen kan være at dersom fornærmede ikke kommer tilbake med pengene, vil gjerningspersonen løpe etter og bruke vold mot fornærmede.

³⁷ Andenæs (2008) s. 373

³⁸ Matningsdal (2010) s. 310

³⁹ Matningsdal (2010) s. 312

3.3.4 Tvangsmiddel

Som ved utpressing, er det også ved ran tilstrekkelig at det kun er fremsatt et tvangsmiddel etter § 267, for at det skal foreligge en utpressing. Men i de fleste tilfeller vil det foreligge bruk av flere tvangsmidler, hvor enten tvangsmidlet for seg selv eller sammen med de andre oppfyller vilkåret for å dømme etter ransbestemmelsen.

For at det skal foreligge ran etter § 267 må handlingene skje ved et eller flere av de alternativer som første ledd oppstiller.

Det første alternativet er ”å øve vold mot en person”. Voldsanvendelse foreligger i de fleste tilfeller av ran.⁴⁰ Vold omfatter handlinger som er legemsfornærmelse etter straffeloven § 228. Det kreves voldsanvendelse av en viss grad makt.⁴¹

Det andre alternativet er at gjerningspersonen må ”sette ham ute av stand til forsvar”. Et typisk eksempel på dette er at gjerningspersonen låser butikkmedarbeideren inn på toalettet, og i mellomtiden kan gjerningspersonen bemektige seg de gjenstander vedkommende ønsker. Butikkmedarbeideren blir dermed hindret i sin bevegelsesfrihet, og dermed også fratatt evnen til å forsvare seg. Et annet eksempel er at gjerningspersonen benytter bedøvelsesmidler på fornærmede.⁴²

Det tredje alternativet er at gjerningspersonens bemektigelse eller tvang skjer ”ved hjelp av trusler som framkaller alvorlig frykt for vold mot noens person”. Med ”noens person” menes det fornærmede eller en tredjeperson. En tredjeperson er ofte en som står i et nært forhold til fornærmede, slik at trusselen får størst mulig innvirkning for fornærmedes videre handlinger eller passivitet. Trusselen som gjerningspersonen fremsetter må gi fornærmede en alvorlig frykt. Det er tilstrekkelig med enhver trussel om fysisk overlast. Med fysisk overlast menes enhver handling som har innvirkning på den fysiske tilstanden til den som trues. Det kreves med andre ord ikke at truslene skal

⁴⁰ Andenæs (2008) s. 374

⁴¹ Se pkt. 4.3 og pkt. 5.2.4.1

⁴² Andenæs (2008) s. 374

fremkalle frykt for liv eller helbred.⁴³ For at det skal foreligge en trussel som har skapt alvorlig frykt, er det avgjørende hvordan fornærmede har oppfattet situasjonen.⁴⁴ Man må altså ta hensyn til om den fornærmede er en modig eller lettskremt person.⁴⁵

3.3.5 Volde tap eller fare for tap

Etter § 267 annet ledd blir en handling bedømt som ran dersom gjerningspersonen med samme tvangsmidler som nevnt ovenfor, og med vinnings hensikt, ”*tvinger noen til å foreta en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for*”. En typisk handling er at gjerningspersonen tvinger fornærmede til å gå i en bank og hente ut verdipapirer, og så overlevere disse til gjerningspersonen. Det vil da trolig foreligge et tap på bedriftens vegne siden fornærmede blir tvunget til å handle på grunn av den adgang som han/hun besitter, for eksempel ved en fullmakt. Selv om gjerningspersonen ikke får hånd om verdiene, er det tilstrekkelig at det foreligger ”fare for tap” for fornærmede for at det anses som et fullbyrdet ran.⁴⁶ Dette betyr at dersom gjerningspersonen fremdeles står utenfor banken og venter på verdipapirene, og blir pågrepet av politiet, så vil det likevel foreligge et fullbyrdet ran.⁴⁷

Som nevnt innledningsvis, vil § 267 annet ledd være av størst relevans i forhold til grenseskillet mellom §§ 266 og 267. Dette har sitt grunnlag i at § 266 og § 267 annet ledd tar utgangspunkt i at det er fornærmede selv som må sørge for å skaffe gjerningspersonen vinningen, og at fornærmede på denne måten gjennom tvangen som foreligger påfører seg selv eller en tredjeperson et aktuelt tap eller fare for tap.

⁴³ Dette var et krav etter loven frem til 1951, se Andenæs (2008) s. 374 og avtaleloven § 28.

⁴⁴ Jf. Rt. 1985 s. 796 – Her ble en dom om overtredelse av §§ 268 jf. 267 opphevet, siden handlingen ikke hadde fremkalt alvorlig frykt hos fornærmede.

⁴⁵ Matningsdal (2010) s. 311 (Matningsdal henviser her til kilde: Kjerschow s. 670 og Skeie II s. 281)

⁴⁶ Matningsdal (2010) s. 314

⁴⁷ Se også Rt. 1992 s. 1258.

3.4 De subjektive straffbarhetsvilkårene

3.4.1 Forsett

Det kreves at gjerningspersonen handler med forsett, jf. straffeloven § 40 første ledd.

Forsettet må dekke alle de objektive elementer i gjerningsbeskrivelsen.

Gjerningspersonen må være klar over eller anse det som overveiende sannsynlig at han ved bruk av de tvangsmidler som nevnt, enten bemektiger seg en gjenstand (etter første ledd) eller at han tvinger fornærmede til en tapsbringende handling (etter annet ledd).⁴⁸

3.4.2 Vinnings hensikt

Gjerningspersonen må også ha vinnings hensikt. Denne vinningen må være uberettiget, gjerningspersonen må ikke ha krav på den. Mens vi ved tyveri sier at gjerningspersonen må ha vinnings hensikt ”ved tilegnelsen” av gjenstanden, gjelder dette ikke ved ran.⁴⁹

Gjerningspersonen trenger ikke å ha noen tilegnelseshensikt, det viktigste for gjerningspersonen etter første ledd er at han bemektiger seg gjenstanden. Denne bemektigelsen kan være kortvarig, jf. punkt 3.4.3. Etter annet ledd må det voldes tap eller fare for tap.

Kravet om vinnings hensikt kompliseres ved at ran betraktes som en sammenhengende handling. Det er derfor viktig at gjerningspersonen hadde vinnings hensikt da vedkommende brukte vold, tvang eller trusler ovenfor fornærmede. Dette byr i praksis på bevismessige problemer, og hvis det foreligger tvil vil ofte handlingen bli bedømt som for eksempel legemskrenkelse og tyveri.⁵⁰ Gjerningspersonen dytter for eksempel fornærmede og tenker at han i samme slengen likegodt kan ta fornærmedes lommebok. For at det skal foreligge ran må dyttet derfor være foranlediget av at gjerningspersonen ønsker å oppnå en vinning.

⁴⁸ Kippe og Seiersten (2002) s. 240

⁴⁹ Kippe og Seiersten (2002) s. 240

⁵⁰ Kippe og Seiersten (2002) s. 241

3.4.3 Fullbyrdelse

Fullbyrdet ran etter første ledd foreligger når gjerningspersonen har bemektiget seg gjenstanden. Det kreves ikke at gjerningspersonen har tatt tingen over i sin varige besittelse.⁵¹

Fullbyrdet ran etter annet ledd foreligger oftest når fornærmede har etterkommet de krav som gjerningspersonen har fremsatt ved bruk av trusler. Det er derimot tilstrekkelig at den fornærmede ved den påkrevde handlingen er utsatt for ”fare for tap”.⁵²

3.5 Straff

Strafferammen etter § 267 er fengsel inntil 5 år. Ved gjentakelse vil maksimumsstraffen være 10 år, jf. strl. § 61. Tidligere forelå det en minimumsgrense på seks måneder, som ble fjernet i 1984. Grunnlaget for fjerning av minimumsgrensen var at domstolene skulle få økt frihet til å utmåle straffen.⁵³ I forarbeidene til denne endringen ble det skrevet at til tross for fjerningen, vil det sjelden være aktuelt å gå under seks måneders straff. Det kan finnes derimot tilfeller hvor voldsmomentet er så lite, at det kan gå under seks måneders minstestraft, særlig de tilfeller hvor forholdet ligger på grensen til tyveri.⁵⁴

Allmennpreventive hensyn tilsier at ran straffes strengt, gjerne med ubetinget fengsel. Ved formildende omstendigheter, som for eksempel lav alder, kan samfunnsstraff ilegges. I en avgjørelse fra Gulating lagmannsrett, LG-2009-160755 ble det lagt vekt på at tiltalte var bare 17 år, og at han hadde kommet seg i en positiv livssituasjon. Dette talte for bruk av samfunnsstraff som reaksjonsform.⁵⁵

Grovt ran straffes høyere, etter straffeloven § 268.

⁵¹ Andenæs (2008) s. 375

⁵² Matningsdal (2010) s. 312

⁵³ Andenæs (2008) s. 377

⁵⁴ NOU 1982:25 s. 51

⁵⁵ Se også LB-2003-1803

3.6 Påtale

Påtalen er ubetinget offentlig, jf. strl. § 77.⁵⁶

⁵⁶ Jf. også Andenæs (2008) s. 378

4 TILGRESENDE STRAFFEBESTEMMELSER

Med ”tilgrensende” straffebestemmelser menes de straffebestemmelser som har et innhold som konsumeres, enten helt eller delvis, av gjerningsbeskrivelsene i §§ 266 og/eller 267. Det kan virke som om disse bestemmelsene tilsynelatende skulle falle utenfor oppgavens tema, men de har relevans siden de oppstiller momenter som er med på å trekke grensen mellom utpressing og ran.

4.1 Tvang - § 222

Tvang er straffbart etter straffeloven § 222. Etter § 222 første ledd straffes den som ved ”rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil”. Etter bestemmelsens tredje ledd, vil gjerningspersonen også kunne straffes dersom han ved rettsstridig tvang, jf. første ledd, truer fornærmede ”med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med fremsettelse av en ærekrenkende beskyldning”.

Selv om straffebestemmelsen kun har tilnærmet lik utforming som § 266, blir § 222 konsumert både av §§ 266 og 267.⁵⁷ Grunnlaget er at både §§ 266 og 267 har tvang som en sentral del av gjerningsbeskrivelsen, og det er dette tvangselementet som skaper den nære forbindelsen mellom ran og utpressing. Det er følgelig ulike tvangsmidler som blir benyttet for at gjerningspersonen skal kunne oppnå vinningen.

Det finnes likevel forskjeller mellom § 222 og § 266 handlingsbeskrivelse. Etter tvangsbestemmelsen kreves det ikke at tvangen må ha skjedd i vinnings hensikt, og heller ikke at det må fremkalles tap eller fare for tap.⁵⁸ Den viktigste forskjellen er derimot at utpressingsbestemmelsen (§ 266) taler kun om handling, mens tvangsbestemmelsen (§ 222) taler om ”å gjøre, tåle eller undlate noget”. Som nevnt vil handling etter § 266 omfatte det å gjøre eller unnlate noe, men ikke det å tåle noe.⁵⁹

⁵⁷ Andenæs (2008) s. 368 og 374

⁵⁸ Matningsdal (2010) s. 322

⁵⁹ Andenæs (2008) s. 368

Derimot vil ransbestemmelsen (§ 267) omfatte det å tåle noe, i tillegg til å gjøre eller unnlate noe. Grunnen til at ransbestemmelsen skiller seg fra utpressing her er at selve tvangen som finner sted ved ranshandlingen, nettopp setter fornærmede i en posisjon der fornærmede må tåle noe. Fornærmede må for eksempel tåle at gjerningspersonen klipper hår eller skjegg av fornærmedes hode, jf. Rt. 1969 s. 960.

4.2 Trusler - § 227

Etter straffeloven § 227 er det straffbart å fremsette trusler som ”er skikket til at fremkalde alvorlig Frygt”.

Straffeloven § 227 konsumeres av straffeloven § 267. Den store forskjellen mellom trusselbestemmelsen i § 227 og ransbestemmelsen i § 267 er hvordan kravet til ”alvorlig frykt” bedømmes. Som tidligere nevnt, vil det etter ransbestemmelsen være avgjørende for om det foreligger en alvorlig frykt for skade på noens person, nettopp om fornærmede faktisk har oppfattet handlingen som en reell og skremmende trussel. Etter § 227 legges det følgelig ikke vekt på hvordan fornærmede har oppfattet trusselen, men det legges vekt på om truslene generelt er egnet til å fremkalle alvorlig frykt.⁶⁰

Straffeloven § 227 legger dermed vekt på gjerningspersonens oppfatning, og det må spørres om han oppfattet at trusselen sikkert eller overveiende sannsynlig var egnet til å skape frykt.

I denne forbindelse må det spørres hvorfor det foreligger et så stort grenseskille mellom hva som bedømmes som ”alvorlig frykt” etter disse to bestemmelsene. Det finnes ikke noen entydig svar på grunnen til denne forskjellen, men svaret kan ligge i selve straffebestemmelsenes innhold. Dersom vi ser på straffeutmålingen, er straffenivået etter § 227 lavere enn i § 267. Videre kan også § 227 være med på å dekke straffbare forhold som ikke rammes av § 267. Et viktig moment er at § 227 stiller også opp krav om at trusselen må gjelde forhold som kan medføre straff mer enn 6 måneders fengsel. Dette vil i utgangspunktet være grovere trusler. Inntil lovendringen i 2010, kunne for

⁶⁰ Jf. Rt. 1981 s. 970

eksempel trussel om legemsfornærmelse (etter § 228) bare falle inn under § 267, og ikke § 227, siden strafferammen var fengsel inntil 6 måneder.⁶¹

4.3 Legemsfornærmelse - § 228

Etter straffeloven § 228 foreligger det en legemsfornærmelse dersom gjerningspersonen ”øver Vold mot en andens Person eller på anden Maade fornærmer ham paa Legeme”.

Andenæs skriver at bestemmelsen om legemsfornærmelse etter straffeloven § 228 konsumeres av voldsbegrepet i straffeloven § 267. Dette ble fastslått i Rt. 1986 s. 171. Gjerningspersonen hadde revet vesken ut av hendene til en 60 år gammel dame slik hun falt over ende et par ganger, og som en følge brakk hun handledet og ankelen. Høyesterett uttalte at lagmannsretten hadde bedømt riktig da lagmannen hadde latt være å idømme skyld etter § 228, da *”legemsfornærmelsen var konsumert ved gjerningsbeskrivelsen om voldsanvendelsen ved ranet”*. Både straffelovens § 228 første og annet ledd, kan derfor ikke brukes i konkurrans med § 267.⁶²

Spørsmålet er hvilke handlinger som faller innenfor legemsfornærmelse. Andenæs skriver at grensen etter hva som omfattes av § 228 er skjønnsmessig, og at momenter av betydning er blant annet graden av voldsomhet og handlingens krenkende karakter.⁶³ Under ”Vold” i § 228 omfattes slag og spark,⁶⁴ og disse handlingene viste seg å være den vanligste formen for maktutøvelse ved ran i Oslo i 2008.⁶⁵ Det å gripe noen fast i armen eller klærne, og så holde vedkommende fast, omfattes også som vold.⁶⁶ Fastholdelse står her i en særstilling, ettersom det også kan bedømmes som frihetsberøvelse etter § 223 eller som en frihetsberøvelseshandling som faller inn under tvangsmidlet ”sette noen ute av stand til forsvar” i § 267. Det er i følge Skeie naturlig å

⁶¹ Matningsdal (2010) s. 89. I 2010 ble strafferammen ble forhøyet til bøter eller fengsel inntil ett år.

⁶² Gyldendal rettsdata, Matningsdals note til § 267 (2010)

⁶³ Andenæs (2008) s. 62

⁶⁴ Andenæs (2008) s. 61

⁶⁵ Oslo politidistrikts rapport ”Ran i Oslo 2008”. I de tilfellene hvor det var brukt vold ved ranet, var det i over 50 prosent av tilfellene brukt slag og spark.

⁶⁶ Skeie (1939) s. 66

se på det som vold etter ransbestemmelsen dersom fastholdelsen kun varer et øyeblikk.⁶⁷ Det å trekke noen i frakken faller utenfor voldsbegrepet.⁶⁸

Ved forklaring av voldsbegrepet i ransbestemmelsen, er det i juridisk teori skrevet lite om vold også omfatter alternativet ”paa anden Maade fornærmer” i § 228 første ledd. Som nevnt la Rt. 1986 s. 171 vekt på at både første og annet ledd konsumeres. Spørsmålet er om dette antas å gjelde alle straffealternativene i de to leddene. Matningsdal bekrefter er hele § 228 første ledd (og annet ledd) sin gjerningsbeskrivelse dekket under vold § 267.⁶⁹ ”Paa anden Maade fornærmer” betyr vold som utøves ovenfor fornærmede uten bruk av personlig berøring, for eksempel bruk av redskap. Å fornærme noen ”paa anden måte” omfatter i følge Skeie blant annet det å skvette vann, kaste søle, eller blåse tobakksrøyk i ansiktet på fornærmede.⁷⁰ Ved å skvette veske eller helle noe på fornærmede, vil det foreligge en legemsfornærmelse i det stoffet trenger gjennom klærne og inn på legemet, eller om det på andre måter har kommet i direkte kontakt med en naken del på kroppen.⁷¹ Dersom vesken legger seg kun på klærne, vil det ikke anses som legemsfornærmelse.⁷²

Dersom gjerningspersonen volder annen forsettelig legemsskade eller død, skal disse bestemmelsene anvendes i idealkonkurrens med ransbestemmelsen.⁷³

4.4 Tyveri - § 257

Etter tyveribestemmelsen i § 257 straffes ”den som borttar eller medvirker til å bortta en gjenstand, som helt eller delvis tilhører en annen, i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved tilegnelsen av gjenstanden”.

⁶⁷ Se pkt. 5.2.4.3 om frihetsberøvelse

⁶⁸ Andenæs (2008) s. 62

⁶⁹ Matningsdal (2010) s. 310-311 og Andenæs (1996) s. 84

⁷⁰ Skeie (1939) s. 66

⁷¹ Andenæs (2008) s. 63

⁷² Andenæs (2008) s. 63.

⁷³ Andenæs (2008) s. 374. Se bl.a. § 268 tredje ledd og Rt. 2007 s. 1056. Se også straffeloven §§ 229-233.

Tyveribestemmelsen konsumeres av ransbestemmelsen. Tyveri kan kun anvendes i konkurrans med ran dersom gjerningspersonen blir tiltalt for to eller flere forskjellige handlinger. Straffeloven § 257 vil også bli benyttet istedenfor ran dersom tvangsmidlene etter § 267 mangler. Tyveri oppstår ved at gjerningspersonen tilegner seg tingen, uten bruk av vold, uten trusler og uten å skape alvorlig frykt. Det vil ikke foreligge et ran dersom det har skjedd en tilegnelse av tingen først, og så vold etter. Da vil det trolig foreligge et tyveri i konkurrans med legemsfornærmelse. Det foreligger også et tyveri dersom gjerningspersonen bare napper til seg fornærmedes veske, siden det ikke foreligger noen motstand som gjerningspersonen må overvinne.

4.5 Frihetsberøvelse - § 223

Etter straffeloven § 223 straffes den som ”ulovlig berøver en anden Friheden eller medvirker til saadan Frihetsberøvelse”.

Ran og utpressing innebærer ofte at fornærmede gjennom gjerningspersonens straffbare handling blir berøvet friheten sin for et øyeblikk eller for en lengre stund.

Frihetsberøvelse kan anses som en naturlig del av en utpressingshandling og en ranshandling. Det kan her være snakk om udrastiske eller drastiske inngrep i fornærmedes bevegelsesfrihet. Rettspraksis viser at det her finnes nyanseforskjeller, som beror på frihetsberøvelsens lengde og grovhet. Matningsdal sier at de milde og kortvarige tilfellene må anses reservert for utpressing, og frihetsberøvelsen anses dermed som en del av utpressingshandlingen.⁷⁴ Et typisk eksempel på frihetsberøvelse ved utpressing er at fornærmede blir dratt inn i et hus og holdt der mens han blir utsatt for trusler, deretter sluppet ut for å fremskaffe pengene som gjerningspersonen krever.

I følge Matningsdal, må forhold av lengre varighet, som for eksempel innesperring, reserveres for ranstilfellene.⁷⁵ Grunnlaget for dette er forskjellen i alvorlighet mellom de to handlingene. Innesperring har et alvorligere preg over seg enn frihetsberøvelse av mindre varighet.

⁷⁴ Se Matningsdal (2010) s. 311

⁷⁵ Matningsdal (2010) s. 311

Frihetsberøvelse over lengre tid og grovere art vil anses som en selvstendig overtredelse av straffeloven § 223. Linjene mellom hvilken frihetsberøvelse som omfattes og hvilken som må anvendes i konkurrans kan være hårfine, og jeg vil i punkt 5.2.4.3 prøve å peke på flere relevante momenter som kan føre til at handlingen må bedømmes under ran eller utpressing, eller som selvstendig overtredelse av § 223.

5 FORHOLDET MELLOM UTPRESSING OG RAN

5.1 Innledning

I det følgende vil forholdet mellom utpressing og ran beskrives nærmere. Det vil foretas en sammenligning, og grensen mellom de to bestemmelsene vil trekkes. Av særlig interesse er grenses skillet mellom § 266 og § 267 annet ledd. For å få på det rene hva som er forholdet, ses det nærmere på rettspraksis og de ulike typetilfeller som kan være med å peke på forskjellene.

Det vil først ses på de objektive sidene av utpressing og ran, og her er tvangsmidlene av stor relevans. En viktig rettavgjørelse er Rt. 2009 s. 1365, som nærmere har klarlagt forholdet mellom de to bestemmelsene. Deretter vil det ses på de subjektive sidene av utpressing og ran.

For ordens skyld, nevnes det at utpressingshandlingen kan konsumeres av ransbestemmelsen, siden tvangens grovhet ved ran vil være grovere enn ved utpressing.

5.2 Forhold på den objektive siden

5.2.1 Objekt

Ved ran må gjerningspersonen bemektige seg eller tvinge til seg en ”gjenstand” som helt eller delvis tilhører en annen. Ved utpressing, er det etter ordlyden ikke noe krav om gjenstand, men vinningen må volde tap eller fare for tap for fornærmede eller den han handler for. Objektet for ran kan derfor være det samme objekt som for utpressing. Dette begrunnes ut fra hensynet om at gjerningspersonens mål med den straffbare handlingen er å oppnå en uberettiget vinning.

I det følgende vil objektets verdi, og illegale objekt drøftes nærmere. I punkt 5.3.1 drøftes inndrivelse av fordringer.

5.2.1.1 Objektets verdi

Spørsmålet er om formuesgjenstandens verdi har betydning for om det foreligger ran eller utpressing. Rettspraksis viser at både utpressing og ran kan omfatte gjenstander av

alle slags verdier. Objektets verdi har følgelig ingen relevans for grenses skillet mellom ran og utpressing, men verdien kan avgjøre hvor grov eller mild en utpressing eller et ran skal bedømmes.⁷⁶ Nåværende straffelov har ingen særskilt paragraf om grov utpressing, slik som grovt ran i § 268, men en slik bestemmelse har blitt vedtatt etter den nye straffeloven av 2005.⁷⁷

I følge rettspraksis vil de tilfeller hvor tiltalte blir dømt for utpressing av høye verdier, ligge i øvre strafferamme etter § 266, ettersom handlingen anses som grovere. Den faktiske forskjellen er at det kreves mer tid og handling fra fornærmede for å skaffe flere hundre tusen kroner enn å gi gjerningspersonen en hundrelapp, og dette er dermed et moment som kan tegne grensen mellom det øvre og det nedre sjiktet av utpressingsnivået, og ransnivået.⁷⁸

5.2.1.2 Illegale objekt

Det typiske objekt for ran eller utpressing er legale gjenstander og formuesgoder. Spørsmålet er om illegale objekt også omfattes av de to straffebestemmelsene.

I en rettsavgjørelse om ran, Rt. 2009 s. 1531, uttalte Høyesterett at det ikke er noe vilkår for straffbart ran, at ransobjektet må være et legalt formuesgode. Spørsmålet i saken var om 200 gram hasj kunne være et ransobjekt. Høyesterett la til grunn at det er ”ikke noe vilkår for at det skal foreligge straffbart ran, at ransobjektet er et legalt formuesgode. Det som kreves er at formuesgodet må tilhøre en annen, og at hensikten med handlingen er å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning”. Høyesterett uttalte at selv om hasj ikke kan omsettes lovlig, så har det en faktisk markedsverdi. Videre la Høyesterett vekt på at ransbestemmelsen skal beskytte offeret mot integritetskrenkelser, og det er et hensyn som også vil gjelde uavhengig av om eieren eier noe illegalt eller ikke.

⁷⁶ Se strl. § 268 annet ledd

⁷⁷ Se straffeloven 2005, § 331 første ledd bokstav a)

⁷⁸ Se Matningsdal (2010) s. 305 som viser til Rt. 2006 s. 853.

Spørsmålet videre er om det samme hensynet gjelder for et utpressingsobjekt, kan det være illegalt? Et eksempel er at A har kjøpt mange piratkopierte varer, blant annet falske merkeklær, som nylig ble smuglet inn fra Kina. B har lyst på disse klærne og truer A med at han anmelder forholdet dersom A ikke overgir merkeklærne til B. A vil dermed besitte og eie en ulovlig vare, akkurat som hasjtilfellet i Rt. 2009 s. 1531. Vil B kunne dømmes for utpressing for et objekt som var i ulovlig eie hos A? Jeg har ikke funnet rettspraksis om dette spørsmålet. Men i Rt. 2009 s. 1531 drøftet også Høyesterett illegalt formuesgode i forhold til tyveri. Her la Høyesterett vekt på at ransbestemmelsen, i tillegg til å beskytte eiendomsrett og besittelse, også beskytter offeret mot å bli utsatt for integritetskrenkelser. Spørsmålet er om det samme vil gjelde for utpressing. Gode grunner taler for at dette må besvares bekreftende, ettersom integritetskrenkelsen oppstår som følge av at gjerningspersonen krever noe uberettiget ved tvang.

5.2.2 Tidsmomentet

Spørsmål er hvilken betydning tidsmomentet har ved bedømmelsen av om det foreligger utpressing og ran. Med tidsmomentet menes den tiden det tar fra gjerningspersonen bruker tvangsmidlene, til den tapsbringende handlingen blir foretatt.

Inntil 2009, har utpressing på grunn av handlingsmønsteret, oftest blitt tenkt på som en straffbar handling der fornærmede gjerne får litt tid til å oppfylle gjerningspersonen krav. Dette skyldes den stadig tilbakevendende karakter som utpressing kan ha, gjerningspersonen kan ofte drive utpressing ovenfor fornærmede over flere måneder eller år. Ran har dermed blitt ansett som en straffbar handling der enten gjerningspersonen skal bemektige seg eller tvinge fornærmede til å oppfylle gjerningspersonens vilje innen kort tid. Ved et typisk bankran vil for eksempel ranerne forsvinne så snart de har fått med seg pengene.

Nå, etter rettsavgjørelsen i Rt. 2009 s. 1365 foreligger det en annen oppfatning av tidsmomentet. Rettsavgjørelsen gjaldt behandling av en sak om innkreving av narkotikagjeld. De to fornærmede (C og D) i saken hadde tidligere vært involvert i narkotikavirksomhet med tiltalte (A), og av denne grunn ble både C og D pågrepet og

dømt til fengsel, og narkotikaen ble beslaglagt av politiet. A holdt C og D ansvarlig for den tapte narkotikaen, og presset de til å betale resterende del av narkotikagjelden, men dette var ikke C og D villige til. A engasjerte da en torpedo (B) for å bistå med innkrevingen. D fikk frist til å fremskaffe et delbeløp innen et par dager, og resten skulle D betale ved en senere anledning. C skulle fremskaffe ca. 200 000 kr i løpet av et par måneder. A og B truet med grov vold og drap mot C og D dersom de ikke betalte. D fikk i tillegg rettet en skarpladd pistol mot hodet, og måtte undertegne et gjeldsbrev på 180 000 kr.

A anførte i rettssaken at det forelå utpressing og ikke ran. A grunnla dette med at kriteriet for at det skulle foreligge et ran etter § 267 annet ledd, var at det måtte være en viss tidmessig nærhet mellom truslene som ble fremsatt og den tapsbringende handlingen. Til dette uttalte Høyesterett: *”Det er riktig at man i dagligtale normalt vil bruke begrepet ran om tilfeller hvor det er tidsmessig nærhet - men det er ikke avgjørende for tolkningen av § 267 annet ledd. Bestemmelsen omfatter åpenbart mer enn det som i dagligtale gjerne omtales som ran. Jeg viser også til at i straffeloven av 2005 er grensen mellom ran og utpressing trukket på samme måte, det er ikke inntatt noe krav om tidsmessig nærhet i ransbestemmelsen. Derimot er grensen mellom ran og utpressing klarere angitt ved at det er presisert at utpressingsbestemmelsen ikke kommer til anvendelse på de tilfellene som faller inn under ransbestemmelsen, se den nye straffeloven § 327 jf. § 330 a). Konklusjonen er dermed at det ikke er feil ved rettsbelæringen til lagretten, når det legges til grunn at det ikke er krav om tidsmessig nærhet mellom truslene og den uberettigede vinningen for at det skal foreligge ran.”*⁷⁹

Spørsmålet er imidlertid hva Høyesterett har ment med at den tidmessige nærheten er ”ikke avgjørende” for tolkningen av § 267 annet ledd. Betyr det at tidsmomentet overhodet ikke kan brukes som et vurderingsmoment for om det foreligger ran eller utpressing? Eller mener Høyesterett at momentet kan tas med i vurderingen, men at det ikke vil ha et avgjørende utslag for at det skal anses å foreligge utpressing eller ran? Slik jeg tolker det, virker den sistnevnte betydning mest sannsynlig. Spørsmålet kommer gjerne på spissen i de tilfeller hvor forholdet anses å ligge i grenseland mellom

⁷⁹ Rt. 2009 s. 1365, avsnitt: 20-22

ran og utpressing, og man kanskje trenger noen momenter som kan være med på å trekke den straffbare gjerningen inn under en bestemmelse. I punkt 5.2.3 drøftes en lagmannsrettsavgjørelse,⁸⁰ som viser hvilken vekt tidsmomentet har hatt.

5.2.3 Tvangens grovhet

I Rt. 2009 s. 1365 uttalte Høyesterett også at: *"Det som skiller ran etter § 267 annet ledd fra utpressing er tvangsmiddelet som benyttes. Sammenhengen mellom bestemmelsene viser at ran reserveres for de alvorligste tvangsmidlene, blant annet "trusler som framkaller alvorlig frykt for vold mot noens person". Det foreligger så vidt jeg vet ikke rettspraksis fra Høyesterett om spørsmålet, men at tvangens grovhet er den relevante sondringen mellom de to bestemmelsene er, så langt jeg kan se, uten unntak lagt til grunn i juridisk teori."*⁸¹

Tvangens grovhet kan enkelt forklares med hvordan tvangen fremstår og hvordan den påvirker fornærmede. Dess grovere, dess større er sannsynligheten for at det foreligger det et ran, og ikke en utpressing.

I forkant av uttalelsen av tvangens grovhet og tidsmomentet siterte Høyesterett rettsbelæringen om grensen mellom ran og utpressing, der det blant annet står: *"Om det er fornærmede som overgir pengene eller om den tiltalte tar pengene er likestilt i loven så lenge det er trusselen som er avgjørende for at pengene skulle overgis fra den fornærmede til gjerningsmannen. At fornærmede trengte tid til å skaffe pengene medfører ikke at det ikke er tale om forsøk på ran, så lenge det er trusselen som er avgjørende. Poenget er om det er etablert en trussel som fremkalte alvorlig frykt for vold, og at trusselen står ved lag til kravet var betalt."*

Man skal altså ikke legge avgjørende vekt på at fornærmede bruker tid til å skaffe gjerningspersonen pengene. Dersom trusselen er gjeldende inntil kravet er betalt, vil det foreligge et ran. Et godt eksempel som kan illustrere dette finnes i en

⁸⁰ LE-2003-2468

⁸¹ Rt. 2009 s. 1365, avsnitt 18-19

lagmannsrettsavgjørelse fra Eidsivating fra 2003, LE-2003-2468. I denne saken hadde tiltalte og en kamerat bestemt seg for å ta penger fra fornærmede, og de tok med seg en muskelmann pluss en sjåfør til fornærmedes leilighet. De utstyrte seg med en avsagd hagle og en stor kniv. De trengte seg inn i fornærmedes bolig, la fornærmede i gulvet og sa at de ville ha penger. De viste fornærmede våpnene og sa de ville kutte av ham tre fingre hvis gjerningspersonen ikke fikk pengene. Videre antydte de at de var med i Hells Angels. Det viste seg at fornærmede verken hadde penger eller minibankkort hjemme. Fornærmede måtte i stedet love å bli med dem til banken dagen etter for å ta ut penger. De forlot fornærmede. Neste dag ble fornærmede med til banken og tok ut 8 000 kr.

I tingretten ble hele handlingen dømt som ett fullbyrdet grovt ran. I lagmannsretten ble dette derimot bedømt som et forsøk på grovt ran den første kvelden, og som utpressing den påfølgende dag i banken. Slik jeg ser det, har lagmannsretten her lagt avgjørende vekt på at avstanden i tid taler for å se forholdet som to forskjellige straffbare handlinger. Isteden burde lagmannsretten, i tråd med rettsbelæringen, ha lagt vekt på at trusselen fremsatt den første kvelden fremdeles stod ved lag til kravet ble betalt den påfølgende dag. Det fremgår av rettsavgjørelsen at fornærmede hadde en alvorlig sinnslidelse, og at han var helt forsvarsløs under ransforsøket. Det er trolig at fornærmede også hadde alvorlig frykt frem til morgenen da han utbetalte pengene. Derfor mener jeg at lagmannsretten burde ha bedømt handlingene som en sammenhengende ranshandling, slik som tingretten.

5.2.4 Tvangsmidlene

Med bakgrunn i det som er drøftet ovenfor, vil jeg i det følgende drøfte grensen mellom tvangsmidlene ved utpressing og ran. Grensen trekkes ved bruk av eksempler, rettspraksis og teori. Jeg drøfter først faktisk utøvd vold mot person og gjenstand, så frihetsberøvelse og deretter trusler mot person og gjenstand. Tvangens grovhet er som nevnt av svært stor relevans.

Eksempelene som jeg bruker, tar utgangspunkt i at det kun foreligger ett tvangsmiddel, med mindre jeg har skrevet noe annet. Men selv om tvangsmidlene i utgangspunktet

drøftes separat, vil de i noen grad overlappe hverandre. Grunnen til dette er at et tvangsmiddel ofte kan utløse eller være grunnlag for et annet tvangsmiddel. Videre forutsetter eksemplene at de øvrige objektive og subjektive vilkår etter straffebudene er oppfylt, enten eksempelet gjelder ran eller utpressing.

5.2.4.1 Vold mot person

Denne drøftelsen omfatter de handlinger der det utøves faktisk vold mot fornærmede. *Trusler* om vold mot noens person blir behandlet i punkt 5.2.4.4.

Problemet er hvor grensen skal trekkes mellom §§ 266 og 267 dersom det utøves vold som et tvangsmiddel. Dette forsøkes klarlagt ved fire spørsmål. Det første spørsmålet er hvor grov voldens styrke kan være. Det andre spørsmålet er om utøvd vold, isolert sett, er tilstrekkelig som tvangsmiddel etter de to bestemmelsene. Det tredje spørsmålet er hvilke eksempler som kan være med på å klarlegge grensen nærmere. Det fjerde spørsmålet er om psykisk vold omfattes av voldsbegrepet.

Den rettslige forskjellen mellom vold ved ran og utpressing, er at ransbestemmelsen har vold som et uttrykkelig tvangsmiddel, mens vold ved utpressing må falle inn under betegnelsen ”rettsstridig atferd”. Vold ved ran omfatter legemsfornærmelser etter § 228.⁸² Den faktiske forskjellen er at vold er den mest sentrale form for tvang etter ransbestemmelsen, og dette er grunnen til at ransbestemmelsen verner om den fysiske integritetskrenkelse. Ved utpressing forekommer det også bruk av vold, men volden blir oftest brukt for å vise eller forsterke tvangen. Voldsbruken etter utpressing forekommer i mindre grad og av mildere grovhet enn ved ran, siden det som det trues med oftest er nok til at fornærmede utfører handlingen.⁸³ Utpressing nødvendiggjør heller ikke at gjerningspersonen må være i samme rom som fornærmede, truslene kan bli fremsatt gjennom annen form for kommunikasjon.

⁸² For hvilke alminnelige handlinger som omfattes, se redegjørelse om legemsfornærmelse i pkt 4.3.

⁸³ Jf. vern om psykisk integritetskrenkelse

Voldshandlingene ved ran og utpressing kan være av samme art. Grensen vil følgelig ligge i tvangens grovhet av de ulike handlingene. Hvis fornærmede får et lett slag på kinnet, vil dette være samme type voldshandling som et hardt slag på kinnet, men forskjellen ligger i kraften som gjerningspersonen bruker. Dette leder til det første spørsmålet; hvor mye styrke kan brukes i volden for at en handling skal bedømmes som ran eller utpressing?

Vold blir beskrevet som enhver fysisk maktanvendelse mot en annens legeme.⁸⁴ Skeie skrev: *”Skal gjerningsmannen kunne dømmes for fullbyrdet ran, må hans vold ha overvunnet krenkedes evne til besittelsen. Den styrke som er nødvendig hertil, varierer ikke bare etter den angrepnes krefter, men også etter angrepsomstendighetene”*.⁸⁵ Skeie gir her uttrykk for at voldsbegrepet er relativt, og at det ved ulike omstendigheter krever ulik makt for at gjerningspersonen skal bemektige seg gjenstanden.⁸⁶

Dette må også anses å gjelde for situasjoner der gjerningspersonen tvinger fornærmede til å utføre en handling etter § 267 annet ledd. Et eksempel er at gjerningspersonens mål er at fornærmede skal kjøre gjerningspersonen fra Oslo til Hamar. Deretter har gjerningspersonen planer om å overta bilen. Dersom fornærmede allerede sitter i bilen sin (typisk drosjesjåfør), vil dette være en enkel angrepsomstendighet, ettersom gjerningspersonen bare kan hoppe inn i bilen. Deretter kan gjerningspersonen ta sterkt tak i fornærmedes nakke og true ham med ytterligere vold dersom fornærmede ikke utfører handlingen. Annerledes vil det trolig stille seg dersom fornærmede oppholder seg inne i huset sitt og bilen står i garasjen. Da skal det mest sannsynlig mer vold til for å få fornærmede ut i garasjen og inn i bilen, for eksempel ved å sparke fornærmede i magen. Dersom fornærmede er sterk og gjør motstand, kan det foreligge mer voldsanvendelse fra gjerningspersonens side, enn det som hadde vært nødvendig dersom fornærmede ikke hadde gjort motstand. Fornærmede vil mest sannsynlig føle seg tvunget til handlingen på grunn av den utførte vold eller frykt for fremtidig vold.

⁸⁴ Skeie (1939) s. 65

⁸⁵ Skeie (1939) s. 374

⁸⁶ Se også LG-2009-160755 og Rt. 2001 s. 1611

Volden har dermed overvunnet fornærmedes vilje til å motsette seg en handling som påfører fornærmede eller den han handler for, et tap eller fare for tap.

Spørsmålet er om volden styrke også må være nødvendig ved utpressing. Volden kan være en del av den rettsstridige atferd, og om gjerningspersonen velger å bruke vold beror ofte på omstendighetene. Hvis vi tenker oss at gjerningspersonen presser fornærmede inn i et hjørne, og fornærmede prøver å stikke av, så kan gjerningspersonen bruke sin styrke, for eksempel ved dyttende slag, for å prøve å presse fornærmede tilbake i hjørnet. Volden blir utøvd for å få fornærmede til å motta kravet og trusselen fra gjerningspersonen. I følge en rettsavgjørelse fra Borgarting Lagmannsrett, LB-2000-1639-2, er det ingen krav om at volden er spesielt grov ved utpressing. Men det kreves at volden har vært tilstrekkelig til å oppnå det som har vært ønsket.⁸⁷

Dersom volden derimot overskrider det som anses som nødvendig eller tilstrekkelig etter §§ 266 eller 267, blir volden å bedømme etter andre straffebestemmelser enn ran og utpressing, se blant annet Rt. 2002 s. 1052 og LG-2009-160755.

Med bakgrunn i teori og rettspraksis, kan det dermed virke som det har blitt lagt til grunn at det kreves en nødvendighetsvurdering etter ransbestemmelsen og en tilstrekkelighetsvurdering etter utpressingsbestemmelsen, for at volden skal falle inn under gjerningsbeskrivelsen i de enkelte straffebudene.⁸⁸ Tilstrekkelighetsvurderingen relaterer seg til frykten som oppstår hos fornærmede ved bruk av vold, mens nødvendighetsvurderingen relaterer seg til brutaliteten i volden.

Dette leder til det andre spørsmålet; kan den utøvde volden alene, etter §§ 266 og 267, være det tvangsmiddelet som ligger til grunn for at fornærmede handler slik gjerningspersonen ønsker? Straffeloven § 267 annet ledd avviker noe fra § 267 første ledd. Etter § 267 annet ledd er det følgelig fornærmede som må utøve handlingen, og dersom fornærmede har blitt slått og sparket, vil dette trolig foranledige en alvorlig

⁸⁷ Se også Rt. 2002 s. 1052

⁸⁸ Dette er også bekreftet i Rt. 2002 s. 1052 og LG-2009-160755.

frykt for vold mot fornærmedes person. Det er dermed frykten om mer vold, og ikke nødvendigvis den utøvde volden, som presser fornærmede til å utføre handlingen. Volden kan dermed anses for å ha foranlediget frykten, og frykten fører til oppfyllelse av handlingen. Dette står i motsetning til § 267 første ledd der det er gjerningspersonen som foretar bemektigelsen. Volden etter første ledd kan alene være tilstrekkelig som tvangsmiddel. Fornærmede reagerer for eksempel ikke med alvorlig frykt når han blir slått og frarøvet lommeboken. Men den utøvde volden kan også skape alvorlig frykt etter første ledd, for eksempel ved at fornærmede blir så redd etter å ha slåss mot gjerningspersonen, at fornærmede til slutt gir opp å verge besittelsen. Ved utpressing vil derimot volden alene ikke kunne være et tilstrekkelig tvangsmiddel for en utpressing. Men volden kan være et hjelpemiddel for at gjerningspersonen får vise at han/hun mener alvor, slik at fornærmede får tilstrekkelig frykt for det som det trues med.

Det tredje spørsmålet, er hvilke eksempler som kan trekke grensen nærmere mellom de to bestemmelsene.

Det første eksempelet er at gjerningspersonen griper fast i fornærmede og holder vedkommende fast til gjerningspersonen har fått nevnt hvilken handling fornærmede skal utføre. Som nevnt under punkt 4.3 vil fastholdelse regnes som vold etter § 267 i tillegg til å kunne være en del av frihetsberøvelse, dersom den er av lengre varighet. Men kan fastholdelse også være rettsstridig atferd ved en utpressingshandling? I Rt. 1953 s. 1566 holdt gjerningspersonen håndleddene til fornærmede over lengre tid og oppførte seg på en slik måte at fornærmede følte seg tvunget til å utbetale kr. 100 000 mot sikkerhet i to duker og en klokke. Det fremkommer ikke hvor lenge han holdt håndleddene til fornærmede, men Høyesterett bedømte handlingen som utpressing og uttalte at *”i formildende retning legger man vekt på at den grad vold de tiltalte har benyttet ikke har vært særlig stor”*. Det må spørres om det også foreligger utpressing dersom fastholdelsen medfører skade, for eksempel blåmerker på fornærmedes kropp. For legemsfornærmelse kreves det ikke at volden etterlater seg smerte eller merke,⁸⁹ men dersom den gjør det tyder det på vold etter § 267. Hva om gjerningspersonen har

⁸⁹ Jf. Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 427

våte hender, og dette trekker inn på fornærmedes hud ved fastholdelsen? Dette kan ikke regnes som ran, med mindre gjerningspersonen bevisst har fuktet hendene sine med en veske som en del av tvangen.

Det andre eksempelet er at gjerningspersonen trekker fornærmede i klærne, for eksempel jakken. Dette er i utgangspunktet ikke vold etter ransbestemmelsen, og kan heller ikke anses for å være en rettsstridig handling ved en utpressing. Men hvordan stiller det seg dersom gjerningspersonen bruker kraft og drar fornærmede etter jakken og inn i et smug? Forutsatt at det kun er brukt mild kraft, kan dette anses som utpressing. Men dersom gjerningspersonen heiser fornærmede opp etter buksa så han får vondt på legemet, så anses det som vold ved ranshandling. Men kreves det alltid gjerningspersonen har fysisk kontakt med fornærmedes kropp ved volden? I Rt. 2001 s. 1611, som riktignok gjaldt overtredelse av § 268 jf. § 267 første ledd, ranet gjerningspersonen en forretning. Den 83 år gamle ekspeditøren åpnet ikke kassen, slik som gjerningspersonen brutalt hadde kommandert. Gjerningspersonen tok dermed tak i ekspeditørens jakke og dro henne til kassen. Fornærmede prøvde å stoppe gjerningspersonen fra å tømme kassen, men dette resulterte i at gjerningspersonen gjorde en vridende bevegelse på klærne mot fornærmedes hals, og han holdt henne slik mens han bemektiget seg pengene. Gjerningspersonen hadde ikke fysisk kontakt med fornærmedes kropp, men knappene i drakten til fornærmede ble revet løse. Høyesterett uttalte at forholdet bare kunne dømmes som et ran, ettersom handlingen var av brutal og skremmende atferd. Handlingen til gjerningspersonen var dermed av en slik styrke, at fysisk kontakt ikke kunne anses som et krav. Det avgjørende for om det foreligger ran er altså hvor skremmende og voldelig handlingen er.⁹⁰

Spørsmålet videre er hvordan det stiller seg dersom gjerningspersonen drar fornærmede i jakken slik at han faller ned i en sølepytt. Det er da trolig at fornærmede får en vann eller annen søle på seg, som trekker gjennom klærne eller kommer på huden. Dette må etter min mening bedømmes etter de foreliggende omstendigheter. Det foreligger trolig vold etter § 267 dersom gjerningspersonen har brukt så mye makt at en skade var påregnelig, eller dersom gjerningspersonen bevisst ville at fornærmede skulle falle.

⁹⁰ Slettan og Øie (2007) s. 284

Utpressing kan foreligge dersom det kun var meningen å få fornærmede til å bli med gjerningspersonen.

Et tredje eksempel er dersom fornærmede blir utsatt for typisk bølgeopptreden. Gjerningspersonen fremsetter for eksempel slag mot fornærmedes hode, men bevisst bommer for å sette støkk i fornærmede. Eller det kan tenkes at gjerningspersonen kiler eller stikker fingrene i sidene på fornærmede. I følge straffelovens motiver nevnes det at legemsfornærmelser også omfatter tilfeller hvor fornærmede ikke har blitt påført noe skade, de såkalte minste legemsfornærmelser. For eksempel har fornærmede blitt påført en forbigående smerte eller frykt, eller det foreligger brudd på fred og respekt som enhver har rett til.⁹¹ Spørsmålet er om dette er gjeldende ved ranshandlinger. Jeg finner ingen holdepunkter som støtter dette, men det virker som det er i disse tilfellene at man virkelig finner de ørsmå forskjellene mellom ran og utpressing. De handlinger som har virkning på legemet, ved for eksempel småstikking eller skremmende jukseslag, bør derfor i tråd med motivene vurderes som ran. Avgjørende for at det foreligger et ran er imidlertid ikke den utøvde volden, men det er den alvorlige frykten som oppstår hos fornærmede ved at gjerningspersonen foretar disse handlingene. Dersom gjerningspersonen former en pistol med fingrene og stikker den i siden på fornærmede, oppleves dette for eksempel som en drapstrussel. Fornærmede vil dermed føle seg tvunget til å handle etter gjerningspersonens krav. For at slik bølgeopptreden skal bedømmes som utpressing, er det som nevnt nok at opptreden skaper tilstrekkelig frykt hos fornærmede.

Det fjerde spørsmålet er om psykisk vold også kan være en del av ran eller utpressing. Psykisk vold er en del av legemsfornærmelse, og gode grunner taler for at det dermed omfattes av voldsbegrepet i § 267. Den psykiske volden må ha virkning på legemet for at det skal anses for å foreligge en legemsfornærmelse. Billedlig psykisk vold omfattes også, som for eksempel å henge en flådd hjort foran fornærmede.⁹²

Ved utpressing, er det etter min mening mer naturlig å se på tvangen som en psykisk belastning, som fører til at fornærmede vurderer å utføre det gjerningspersonen krever.

⁹¹ Straffelovens motiver (1896) s. 212

⁹² Skeie (1939) s. 66

5.2.4.2 Vold mot gjenstand

Vold mot gjenstand kan være en del av den rettsstridige atferden ved utpressing. Spørsmålet er om faktisk ødeleggelse av økonomiske verdier kan anses som en ranshandling. Vold mot gjenstand er i seg selv ikke tilstrekkelig, det kreves i så fall at ødeleggelsen skaper en alvorlig frykt for vold mot noens person. Et typisk eksempel er at gjerningspersonen ødelegger gjenstandene i boligen til fornærmede, mens gjerningsperson fremsetter trussel om at pengene må være klare til neste dag. Trusselen som blir fremsatt, mens gjerningspersonen ødelegger gjenstandene, er at ”dersom ikke pengene kommer, vil det samme skje med kroppen din”. Dette kan da rammes som ran, dersom dette medfører alvorlig frykt for vold. Men dersom ødeleggelsen skjer med trussel om at det samme vil skje med fornærmedes bil, vil det foreligge en utpressing.

Et annet eksempel på dette finner vi i Rt. 1995 s. 881. Her krevde gjerningspersonen inn et uberettiget krav som følge av mangler ved en bil. Gjerningspersonene hadde en batong, og i tillegg til å true med vold, skadet de en motorsykkel med batongen for å vise alvor. Disse handlingene medførte at fornærmede ble alvorlig redd.

5.2.4.3 Frihetsberøvelse

Om det foreligger frihetsberøvelse under utpressing, ran eller som selvstendig overtredelse av § 223 vil som nevnt bero på frihetsberøvelsens lengde og grovhet. De mildeste forhold vil rammes som utpressing, og de alvorligste som overtredelse av § 223.

Grensene vil forsøkes klarlagt med utgangspunkt i fem ulike spørsmål.

Det første spørsmålet er hvordan forholdet skal bedømmes dersom gjerningspersonen presser fornærmede mot et spesielt sted i rommet, uten fysisk kontakt med fornærmede, men ved hjelp av sterkt språk og sterk holdning. Gjerningspersonen krever at fornærmede skal stå der inntil gjerningspersonen er ferdig å snakke. I slike tilfeller vil

det foreligge utpressing. I Rt. 1993 s. 394 ble fornærmede lurt inn i en bil som del av et utpressingsforsøk, og ble holdt der til gjerningspersonen var ferdig med å fortelle hva de krevde. Men dersom vi tenker oss at fornærmede i tillegg blir holdt fast, vil dette være en frihetsberøvelse etter ran eller utpressing? Fastholdelse er som nevnt en voldshandling etter ransbestemmelsen,⁹³ og en frihetsberøvelse etter § 223. Fastholdelse, kan også i følge rettspraksis dømmes som utpressing, så lenge den er av en mild art.⁹⁴ Grovere art vil dermed bedømmes som ran, og groveste som selvstendig overtredelse av § 223.

Det andre spørsmålet er om frihetsberøvelse forutsetter at gjerningspersonen har fysisk vært til stede på samme sted som fornærmede.⁹⁵ Ved utpressing vil truslene ofte bli fremsatt over e-post, skriftlige beskjeder eller telefon. Dette kan i utgangspunktet ikke regnes som frihetsberøvelse, selv om det oftest krever en del av oppmerksomheten til fornærmede. Foreligger det en frihetsberøvelse dersom gjerningspersonen gir uttrykk for at han overvåker eller følger etter fornærmede? Hva om gjerningspersonen dukker opp utenfor fornærmedes hus hver kveld kl. 20 og stirrer inn gjennom fornærmedes kjøkkenvindu? Alle disse handlingene kan medføre at fornærmede føler seg mer hindret i sin bevegelse, selv om gjerningspersonen ikke bruker noen direkte fysiske hindringer for å holde fornærmede igjen. Men det finnes eksempler i rettspraksis hvor dette kravet til fysisk hindring er unntatt dersom fornærmede får alvorlig frykt.⁹⁶ Dersom fornærmede søker ly i kjelleren hver kveld kl 20, eller nekter å bevege seg utenfor huset grunnet overvåkingen, foreligger det trolig alvorlig frykt for vold mot noens person. I LG-2004-10564 ble ekteparet forsøkt utpresset, så ranet, så forsøkt utpresset igjen. I gjerningspersonens brev gav han uttrykk for at han overvåket ekteparet, og truslene i brevene refererte seg til det tidligere grove ranet. Dette medførte at ekteparet måtte leve med døgntkontinuerlig bevæpnet politivakt, og handlingene medførte klart alvorlig frykt. Om overvåking, forfølgning, eller oppmøte er relevant for om det kan foreligge

⁹³ Se også LG-2009-008225

⁹⁴ Se bl.a. Rt. 1953 s. 1566.

⁹⁵ Gyldendal rettsdata, Matningsdals note til § 223 (2010). I følge Matningsdal må frihetsberøvelsen normalt ha skjedd ved fysiske hindringer.

⁹⁶ Se Rt. 2002 s. 1707

ran, utpressing eller selvstendig overtredelse av § 223, beror altså på en vurdering av fornærmedes frykt.

Men er det et krav om at frihetsberøvelsen alltid må skje i forkant av, eller på det tidspunkt, da gjerningspersonen tvinger fornærmede til å foreta en handling? Det må spørres hvordan dette stiller seg dersom fornærmede handler etter gjerningspersonens krav, og vinningen krever at fornærmede må oppholde seg på et bestemt sted en god stund for å kunne skaffe gjerningspersonen gjenstanden. Et eksempel er at fornærmede skal skaffe et maleri, og fornærmede gjemmer seg derfor i skapet på sjefens kontor til sjefen går. Fornærmede kan dermed bli sittende i et skap i flere timer, og blir hindret i sin bevegelse grunnet oppfyllelse av gjerningspersonens krav. Stadiet hvor frihetsberøvelsen normalt inntreffer, ved tvangsmidlene, er i dette tilfellet overskredet. Fornærmede har selv har tatt et bevisst valg om å utføre handlingen, og det kan dermed ikke anses å foreligge en frihetsberøvelse, siden det ikke er satt opp fysiske hindringer fra gjerningspersonen.

Det tredje spørsmålet er hvordan forholdet skal bedømmes dersom gjerningspersonen binder fornærmede fast til løse eller faste gjenstander. I følge Matningsdal vil forhold som binding og innesperring anses som frihetsberøvelse etter ransbestemmelsen.⁹⁷ Handlingene er for grove til at de kan omfattes som utpressing. Det å ta benkrok på noen omfattes også av ransbestemmelsen, og det anses også for å være en legemsfornærmelse, jf. Rt. 1961 s. 224. I følge Matningsdal omfatter også ransbestemmelsen også det å fremkalle viljesløshet, avmakt og bevisstløshet hos fornærmede. Det skal også ved vurderingen av frihetsberøvelsen, legges stor vekt på om fornærmede er forsvarsløs. Dette vil typisk være handlinger der gjerningspersonen fjerner fornærmedes stakk eller rullestol. Handlinger hvor fornærmede har blitt bevisstløs, for eksempel som følge av alvorlig frykt, vil også omfattes.

Et spørsmål som må ses nærmere på er hvor lenge og hvor grov frihetsberøvelsen kan være for at den skal omfattes som en del av ransbestemmelsen. Rt. 1995 s. 803 gjaldt rettsavgjørelser for to grove ranshandlinger. Den ene ranshandlingen ble utført mot en

⁹⁷ Matningsdal (2010) s. 311

optiker. Gjerningspersonene tok med seg en kjøttøks inn i butikken og tvang fornærmede ned kjellertrappa. Fornærmede ble truffet av øksen i hodet, og i frykt for å bli drept løp han mot utgangsdøra. Fornærmede ble presset tilbake, låst fast i jerngelenderet i trappa, og de festet et belte rundt halsen hans. Beltet var så stramt at han hadde blitt kvalt dersom han ikke hadde hatt hånden sin i mellom halsen og beltet. Han ble så kneblet. Ransmennene tok kassabeholdningen og etterlot mannen bundet i butikken. Ved en tilfældighet ble fornærmede løsgjort etter et kvarters tid, da kollegaen hans kom innom. Forsvareren til taltalte hevdet at fastbindingen ikke kunne henføres under § 223, da inngrepet i fornærmedes frihet var av så kort varighet (ca. 15 min). Videre måtte fornærmede regne med at han ville bli befridd etter kort tid. Forsvareren mente derfor at tvangen isteden burde bedømmes som en del av ranshandlingen. Til dette uttalte Høyesterett: *"Forsvarerens anførsel kan etter min mening ikke føre frem. Det er her tale om et bastant og drastisk inngrep i fornærmedes bevegelsesfrihet, og inngrepet kunne blitt av lengre varighet. Lagmannsretten har lagt til grunn at det var en tilfældighet at en kollega av fornærmede kom til stede etter et kvarters tid og løsgjorde fornærmede."*

Avgjørende er altså ikke hvor lenge frihetsberøvelsen varer, men om inngrepet kunne blitt av lengre varighet.⁹⁸ Videre er det et vurderingsmoment om inngrepet er drastisk og bastant. Dette er dermed grenseskillet mellom frihetsberøvelse under ran og selvstendig overtredelse av § 223. Man kan derfor legge til grunn hvordan gjerningspersonen tenkte da han forlot fornærmede. Dersom gjerningsperson ikke vet med sikkerhet når fornærmede vil bli frigjort, vil det foreligge frihetsberøvelse etter § 223. Annerledes vil dette nok stille seg dersom gjerningspersonen er kjent med at en viss person vil oppdage fornærmede kort tid etter, for eksempel ved at gjerningspersonen kjenner til tiden for vekterens runder. Slike tilfeller vil trolig bedømmes som ran, såfremt frihetsberøvelsen ikke har vært av lang varighet.

Det fjerde spørsmålet som må vurderes, er hvordan dette stiller seg dersom gjerningspersonen etter en rans eller utpressingshandling har bedt fornærmede holde en bestemt posisjon i rommet i fem minutter etter at gjerningspersonen drar derifra, for

⁹⁸ Se også Rt. 2000 s. 822 der dette trolig var et vurderingsmoment.

eksempel ligge på gulvet. Trusselen kan være at dersom fornærmede ikke holder seg rolig i fem minutter, så vil avsløringen eller trusselen mot noen nærstående bli iverksatt umiddelbart. Grunnen til at gjerningspersonen krever at fornærmede skal ligge stille, kan være fordi raneren eller utpresseren ønsker å holde sin identitet hemmelig, eller fordi gjerningspersonen frykter at fornærmede tilkaller politiet. Ved disse situasjonene varer frihetsberøvelsen etter gjerningsperson har dratt, men fornærmede har fri bevegelighet igjen etter disse fem minuttene. Dette må etter min mening kunne anses både som en ranshandling eller en utpressingshandling. Utpressingshandlingen forutsetter at tiden er kort og at arten er mild, samt at fornærmede ikke har alvorlig frykt for noens person.

Det femte spørsmålet som stilles, og som kan trekke i retning hvor grov og hvor lang frihetsberøvelsen er, er om fornærmede hadde mulighet til å rømme.⁹⁹ Det har blitt lagt vekt på dette momentet i flere rettsavgjørelser. I mange ranstilfeller har fornærmede til tross for det finnes fluktmuligheter, blitt så redd at vedkommende psykisk sett ikke har vært i stand til å ta bena fatt. Lagmannsretten har blant annet sett på dette som en rimelighetsvurdering.¹⁰⁰ Dersom den foreliggende tvang er så grov at det ikke kan kreves at fornærmede skulle ha kommet seg unna, så vil hele den forløpte tiden tas med inn i beregningen om hvor grov frihetsberøvelsen er. Dette leder over til spørsmålet om fornærmede alltid har mulighet til å rømme ved en utpressingshandling? Frykten ved en utpressingshandling er ikke så grov som ved en ranshandling, og utpressingens form tilsier ofte at fornærmede føler seg i en tvunget posisjon til å lytte til gjerningspersonens krav i frykt for at gjerningspersonen skal iverksette det som det trues med. Fornærmede befinner seg dermed ofte i en posisjon der han/hun skulle ønske å rømme, men anser situasjonen som uunngåelig. Ved de fleste utpressingshandlingene er også gjerningspersonen godt kjent med fornærmede, og en rømning kan da virke uhensiktsmessig, ettersom trusselen sannsynligvis vil bli fremsatt på et senere tidspunkt. Det finnes derimot et tilfelle der fornærmede prøvde å rømme fra gjerningspersonen, og forholdet likevel ble bedømt som utpressing, nemlig Rt. 1993 s. 394. Denne rettsavgjørelsen vil bli drøftet under trusler mot person, punkt 5.2.4.4.

⁹⁹ Se også pkt. 5.2.4.4

¹⁰⁰ Se LB-2008-145394

5.2.4.4 Trusler mot person

Ved trusler er grenseskillet mellom ran og utpressing noe mer tydelige enn ved de andre tvangsmidlene, siden det ved ran blir lagt vekt på fornærmedes oppfatning av trusselen. Ran må reserveres for de alvorligste tvangsmidlene, det må være "trusler som fremkaller alvorlig frykt for noens person", jf. Rt. 2009 s. 1365.

Spørsmålet er hvilke trusler som må foreligge for at forholdet skal bedømmes som utpressing. For utpressing trenger ikke frykten å referere seg verken til liv eller helse. Det er tilstrekkelig at det trues med en rettsstridig handling, og denne trusselen må ikke reise alvorlig frykt for noens person.¹⁰¹ I Rt. 1972 s. 890 stilte gjerningspersonen seg opp i stuen til en 80 år gammel kvinne, holdt en knyttet neve foran henne, og truet henne til å "låne" ham kr. 500. Fornærmede følte seg ikke truet, men så seg etter hvert nødt til å betale. I en tidligere nevnt dom, Rt. 2002 s. 1052, som gjaldt utpressingsforsøk hvor det ble utført grovere type vold, uttalte Høyesterett om volden at *"hensikten har vært å skape den tilstrekkelige frykt for at offeret bøyer seg for de fremsatte krav"*. Dette anses dermed å være et sentralt vurderingsmoment for utpressingen, om tvangshandlingen skaper tilstrekkelig frykt hos fornærmede, slik som i Rt. 1972 s. 890.

I motsetning til trusler ved ran, skal ikke truslene ved utpressing referere seg til alvorlig frykt for vold mot noens person.¹⁰² Trusler om skandalisering eller trussel om frihetsberøvelse omfattes kun av utpressingsbestemmelsen.¹⁰³ Et interessant spørsmål er om forholdet fremdeles bedømmes som utpressing, dersom det trues med avsløring av en hemmelighet, som kan medføre alvorlig frykt for vold mot noens person. Det tenkes ikke på de tilfeller hvor fornærmede selv får psykiske vansker som følge av avsløringen. Utpressingsbestemmelsen skal verne om denne type integritetskrenkelser. Men det tenkes på de tilfellene, hvor for eksempel fornærmedes venn sannsynligvis vil bli banket opp eller skadet dersom hemmeligheten blir offentliggjort. Hvis gjerningspersonen kjenner til hva avsløringen av hemmeligheten kan medføre, kan

¹⁰¹ Matningsdal (2010) s. 323

¹⁰² Matningsdal (2010) s. 323. Som eksempel på skandalisering, se for eksempel Rt. 1986 s. 468.

¹⁰³ Matningsdal (2010) s. 311

tvangens grovhet tale for at trusselen faller utenfor utpressingsbestemmelsen, og inn under ran.

Frykt etter §§ 266 og 267 kan bero på de omstendigheter som fornærmede befinner seg i. Omstendighetene kan skape eller forsterke frykten. Dersom gjerningspersonene har begått ran, og lenket fast fornærmede med trussel om at de kommer tilbake for å drepe henne eller jule henne opp, vil fornærmedes fastbinding gjøre at hun føler seg fanget, og da vet hun at et eventuelt drap eller legemsbeskadigelse kan være svært nærliggende. Dette var situasjonen i Rt. 1995 s. 803.¹⁰⁴ Fornærmede ble hengende i håndjern inntil et kjøleskap i ni timer, og hun hadde store smerter. Hun hadde alvorlig frykt da gjerningspersonene hadde lovt henne at de skulle komme tilbake for å drepe henne.

Formålet med å skape tilstrekkelig frykt eller alvorlig frykt hos fornærmede er først og fremst for å sørge for at gjerningspersonen kan oppnå vinningen. Men gjerningspersonen skaper ofte frykt hos fornærmede for å forsøke å forhindre at vedkommende anmelder forholdet til politiet. Et godt eksempel på dette finner vi i en avgjørelse fra Borgarting lagmannsrett, LB-2003-17060 som gjaldt et gateran. Gjerningspersonen overfalte og bemektiget seg her fornærmedes bankkort. For å skape alvorlig frykt las han opp navnet til fornærmede flere ganger høyt, og truet med drap dersom fornærmede fortalte noen om ranet.

Dersom det foreligger en frihetsberøvelse under ranshandlingen, kan den alvorlige frykten være en hindringsfaktor for fornærmede dersom det finnes en god mulighet til å rømme. Dette var tilfellet i en blant annet en avgjørelse fra Agder lagmannsrett, LG-2008-166494. Her ble fornærmede utsatt for grov vold. Fornærmede ble holdt i en leilighet og ble truet med drap dersom han fant på noe. Selv om han hadde fysisk mulighet til å rømme, var han psykisk sett ikke i stand til det.

Kjennskap til gjerningspersonen kan også være en grunn til om det oppstår frykt eller ei, ved fremsetting av gjerningspersonens trusler. I Rt. 1980 s. 1552 hadde gjerningspersonen vært så ustabil etter han hadde begått et drap, at han rettet en ladd

¹⁰⁴ Gjelder ranshandling nr. 2 som Høyesterett omtalte i denne rettsavgjørelsen.

revolver mot foreldrene sine og forlangte penger. De utleverte ham 170 kroner. Gjerningspersonen tvang deretter faren til å blant annet kle seg barbert og danse utendørs i snøen, og sønnen streifet også faren med flere skudd. Foreldrene fikk alvorlig frykt for sine egne liv, da de visste at sønnen var svært psykisk ustabil og mente alvor.

Det finnes flere eksempler i rettspraksis hvor man kommer i tvil om hvorfor forholdet har blitt bedømt som utpressing, når det tilsynelatende virker som det foreligger alvorlig frykt for noens person. Rt. 1993 s. 394 gjaldt en sak der både domfelte og fornærmede drev diskotekvirksomhet. I et frikvarter på videregående skole ble fornærmede lurt inn i en bil. Domfelte krevde at fornærmede skulle betale 20 % av sine spilleinntekter til ”mafiaen” slik som alle andre i bransjen. Truslene medførte at fornærmede ble så redd at han prøvde å kaste seg ut av bilen i fart. Han mislyktes, og ble truet med at han ”var ferdig” dersom han fant på noe tull. Fornærmede og hans far oppsøkte domfelte samme kveld, og domfelte hevdet at det stod 50 personer bak ham. Også faren ble truet på livet dersom de gikk videre med saken.

Grunnlaget for at handlingen har blitt bedømt som utpressing kan enten være at Høyesterett la avgjørende vekt på tidsmomentet, med tanke på at utbetalingen skulle skje jevnlig og trolig over lang tid. Eventuelt kan det være at Høyesterett typisk så ”mafiahandlingen” som en utpressingshandling.¹⁰⁵ Det kan også ha blitt bedømt som utpressing med grunnlag i at fornærmede og hans far våget å oppsøke gjerningspersonen senere den kvelden, for å bekrefte hva det hadde blitt truet med. Dette kan dermed gi uttrykk for at fornærmede ikke hadde alvorlig frykt for gjerningspersonen. Men det faktum at fornærmede forsøkte å kaste seg ut av bilen, hvor det satt mange personer som kjente til fornærmede, må tyde på at fornærmede hadde så alvorlig frykt at han så det som sin beste utvei. Dette leder til spørsmålet, når må det foreligge alvorlig frykt etter ransbestemmelsen? Kan det være tilstrekkelig at det foreligger alvorlig frykt etter at selve ranshandlingen er avsluttet? Ut fra § 267 er det avgjørende at den alvorlige frykten oppstår under ranshandlingen, altså ved at gjerningspersonen bruker tvangsmidler mot fornærmede. Det er ikke avgjørende om alvorlig frykt oppstår etter ranshandlingen. Dersom gjerningspersonen truer fornærmede

¹⁰⁵ Se pkt. 5.4.2

med en vag trussel, for eksempel ”du skal få svi – hvis du ikke utfører handlingen”, og fornærmede ikke føler seg redd i dette øyeblikket, foreligger det trolig utpressing. Hvis fornærmede finner ut hva gjerningspersonen mente i etterkant av utpressingshandlingen, for eksempel at gjerningspersonen er pyroman, vil fornærmedes alvorlige frykt på dette tidspunkt ikke være avgjørende, og handlingen må fremdeles bedømmes som utpressing.

Ved mange utpressinger og ran, særlig de grove, oppstår det dessverre noen tilfeller der fornærmede kan bli så skadet av den aktuelle handlingen i ettertid, at de ikke klarer å fungere normalt i hverdagen. Det er sannsynlig at slik skade på legeme eller helbred i ettertid, kan medføre grovere straff for gjerningspersonen i de aktuelle sakene.¹⁰⁶

Avslutningsvis, må bruk av, eller trusler om bruk av våpen drøftes. Denne form for tvang forekommer både ved utpressing og ran, og denne drøftelsen passer best her ettersom våpen oftest blir brukt som middel for trusler. I tillegg blir våpen brukt som middel for vold eller frihetsberøvelse. Avgjørende er hvilken frykt våpenet har skapt hos fornærmede, eller om bruk av våpenet har gjort at det foreligger vold som kan konsumeres av ransbestemmelsen. Med våpen menes det skytevåpen, stikkvåpen, slagvåpen og andre våpen som er ment til å gjøre skade. Ved utpressing vil de fleste våpen kun bli brukt som del av en trussel, grunnet at utpressingen består av mildere tvang enn ved ran.¹⁰⁷ Skytevåpen blir i hovedsak brukt ved grove ran etter § 268. Dersom gjerningspersonen bruker en plastkopi, vannpistol eller andre etterligninger som ikke har evnen til å skyte, vil frykten bero på om fornærmede oppfatter våpenet som ekte.

En annen type form for trusler er ”fremvisningshandlinger”. Med ”fremvisningshandlinger” mener jeg at gjerningspersonen bruker sin mimikk eller kroppsbevegelser, typisk håndbevegelser, som uttrykk for et tvangsmiddel ovenfor fornærmede. Gjerningspersonen sier for eksempel til fornærmede at dersom han ikke

¹⁰⁶ Se bl.a. straffeloven § 228 annet ledd som konsumeres av voldsbegrepet i ransbestemmelsen.

¹⁰⁷ Det finnes derimot eksempler hvor bruk av skytevåpen har blitt bedømt som del av utpressing, se bl.a. Rt. 2003 s. 1787 og LE-2003-20493.

får formuesgodet, vil han kvele fornærmede, skyte fornærmede, eller slå fornærmede ned. Måten gjerningspersonen sier dette på er ved håndbevegelser, slik at fornærmede sitter igjen med et klart inntrykk av hva tvangsmiddelet er. Disse fremvisningshandlingene rettes ofte mot fornærmede selv, for eksempel ved at gjerningspersonen nesten legger hendene rundt halsen til fornærmede.

Ved ranshandlinger forekommer det til tider at gjerningspersonen ikke er utstyrt med et ekte skytevåpen, gjerningspersonen bruker for eksempel bare hånda gjennom jakken for å illustrere at han har en pistol. Denne håndbevegelsen vil være tilstrekkelig for å dømme handlingen som et ran, ettersom det beror på hva fornærmede trodde under handlingstidspunktet. Tenker vi oss den imiterte pistolen borte, ville nok fornærmede ikke ha blitt satt i så stor frykt, og kanskje vist evne til å forsvare seg selv eller tilkalle hjelp. Ved utpressingshandlinger vil fremvisningshandlinger også være av betydning, og de kan fremkalle frykt hos fornærmede. Forskjellen mellom ran og utpressing her er at fremvisningshandlingen må ha fremkalt alvorlig frykt dersom det skal anses for å foreligge et ran, mens det ved utpressing må foreligge tilstrekkelig frykt.

5.2.4.5 Trusler mot gjenstand

Spørsmålet er om ran også omfatter trussel om skade på økonomiske verdier, slik som ved utpressing. Hovedregelen er at ran kun omfatter trusler om å skade noens person, materielle verdier omfattes ikke.¹⁰⁸ Men et relevant spørsmål er hvordan dette stiller seg dersom gjerningspersonen truer med å ødelegge en økonomisk verdi som medfører fare for vold eller skade på noens person. Et eksempel kan være dersom gjerningspersonen truer med å sette fyr på familiens hus. Det kan da sannsynligvis finne seg mennesker i huset, og de kan bli påført skader eller bli drept. Dette vil da etter min mening måtte anses som en trussel om skade eller drap på person, og må kunne omfattes av ransbestemmelsen. Annerledes stiller det seg dersom gjerningspersonen truer med å sette fyr på huset når hele familien er borte.

¹⁰⁸ Matningsdal (2010) s. 311

Et annet spørsmål, av usentral betydning, er hvordan det stiller seg dersom gjerningspersonen truer med å ødelegge en gjenstand som er av stor sentimental og personlig verdi for fornærmede. Fornærmede har for eksempel bodd i og tatt vare på sitt barndomshjem hele livet, og har derfor en veldig sterk tilknytning til hjemmet. Gjerningspersonen fremsetter trussel om å brutalt ødelegge huset, og fornærmede reagerer med store psykiske traumer, eller svimer av. I og med at ødeleggelsen av gjenstanden ikke direkte fysisk vil skade fornærmede på legemet, kan det være tilstrekkelig at trusselen psykisk har innvirkning på legemet til den fornærmede? Kan denne trusselen kvalifiseres som alvorlig frykt for hans person, ved at han frykter at han mister seg selv dersom han mister huset? Svaret er uklart, men gode grunner taler for at det bør kunne anses som ran, nettopp fordi trusselen også kan anses om psykisk vold.

5.2.5 Volder tap eller fare for tap

Det er tilstrekkelig etter både §§ 266 og 267 annet ledd at det foreligger ”fare for tap”. Dersom gjerningspersonen får vinningen i hende, men bestemmer for å levere den tilbake på eget initiativ, foreligger det likevel en fullbyrdet handling etter begge bestemmelsene.

5.3 Forhold på den subjektive siden

5.3.1 Forsett og vinnings hensikt

Det er et krav etter begge bestemmelsene at gjerningspersonen må ha et fast forbrytersk forsett, og at forsettet må dekke hele gjerningsbeskrivelsen.

Videre er det som nevnt et subjektivt krav om at gjerningspersonen må ha uberettiget vinnings hensikt.

Spørsmålet er om gjeldinndrivelse alltid er en berettiget vinning, forutsatt at gjerningspersonen ikke presser fornærmede til å betale mer enn det skyldige beløp. Ved utpressing vil det i utgangspunktet kun foreligge en uberettiget vinning dersom gjerningspersonen krever mer enn det fornærmede skylder. Men det vil som nevnt, ikke foreligge utpressing dersom man ved en minnelig ordning oppnår noe mer enn det man

egentlig har krav på.¹⁰⁹ Det må være sammenheng mellom tvangsmidlet og det som søkes oppnådd for at det skal være et berettiget krav som innfris.¹¹⁰

Denne sammenhengen må også være tilstede ved ran.¹¹¹ I en sak om ran i Rt. 2002 s. 335 kom Høyesterett imidlertid til at dette holdepunktet måtte avvikes dersom det var snakk om oppgjør av gjeld som ikke anerkjennes av rettsordenen. Høyesterett uttalte: *”Krav på oppgjør for narkotika anerkjennes ikke av rettsordenen. Det medfører blant annet at kravet ikke kan inndrives ved rettsordenens hjelp. Oppfyllelse av et krav av denne karakter faller etter mitt syn derfor naturlig innenfor kriteriet uberettiget vinning.”* Inndrivelse av narkotikagjeld er dermed en uberettiget vinning siden den ikke anerkjennes av rettsordenen. Dette gjelder også tilsvarende for utpressingshandlinger.¹¹²

Spørsmålet er om dette holdepunktet kun gjelder narkotikagjeld, eller om det også gjelder andre former for oppgjør av ulovlig gjeld som ikke kan anerkjennes av rettsordenen. Et slikt spørsmål ble stilt i Rt. 2008 s. 1115. Kravet i denne saken relaterte seg til arbeidsvederlag for arbeid utført uten arbeidstillatelse. Tre gjerningspersoner hadde tatt seg inn i boligen til fornærmede, og en av de slo fornærmede i ansiktet så nesen brakk. Deretter tok de med seg tre mobiltelefoner, en playstation og en lekerobot. Disse tingene skulle følgelig dekke den gjelden som fornærmede skyldte til to av gjerningspersonene. Påtalemyndigheten hevdet at kravet måtte likestilles med narkotikagjeld, og at det følgelig måtte være en uberettiget vinning. Men Høyesterett sa seg enig med lagmannsretten om at et krav som er oppstått i forbindelse med ulovlig arbeidsformidling ikke kan likestilles med narkotikagjeld, ettersom det ville være å føre det for langt. Høyesterett kom likevel til at det forelå en uberettiget vinning, og dermed et ran. Men den uberettigede vinningen skyldes ikke at gjelden var ulovlig. Det forelå en uberettiget vinning ettersom de tiltalte valgte *”en inndrivelsesmåte som åpenbart er i strid med rettsordenen”*. Høyesterett la videre vekt på at de tiltalte også hadde oppnådd en uberettiget vinning siden de fikk oppgjør for sine tilgodehavender på et tidligere

¹⁰⁹ Bratholm og Matningsdal (1995) s. 704

¹¹⁰ Matningsdal (2010) s. 324

¹¹¹ Jf. bl.a. Rt. 2002 s. 833

¹¹² Matningsdal (2010) s. 325

tidspunkt, enn hvis de hadde fulgt den normale tvangsinndrivelsesmåten som rettsordenen tilbyr.

Vinningens berettigelses beror derfor på om den typen krav eller inndrivelsesmåte kan anerkjennes av rettsordenen. I straffelovens motiver om tvang er det samme uttalt:

*”Lovens anviste Vei sikrer en Prøvelse af Fordringers Retmæssighed, ved den egenmektige Vei afgjør man dette selv..”*¹¹³

Spørsmålet er om inndrivelse av uforfalte krav også er en uberettiget vinning. Dersom det foreligger et uforfalt krav som innkreves, vil dette være en uberettiget vinning, blant annet etter inkassoloven § 8 etter regelen om god inkassoskikk. Loven krever at inkassator må vente med å motta kravet inntil forfallsdatoen er kommet eller påkrav fremsettes. Dersom inkassator opptrer i strid med god inkassoskikk og ikke følger lovens ordning om gjeldsinndrivelse, vil det foreligge strafferettslige brudd.

I innstilling fra justiskomiteen, Innst. O. nr. 47 (2000-2001), ble det uttalt hvordan ulovlige innkreivingsmetoder straffes: *” Bruk av vold eller trusler ved pengeinnkreiving vil kunne straffes som tvang etter straffeloven § 222. Dersom frihetsberøvelse også benyttes, vil det være straffbart etter straffeloven § 223. Skadeverk straffes etter bestemmelsene i straffeloven §§ 291 og 292. Også straffeloven § 390 a, som rammer den som «ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred» kan anvendes der det benyttes plagsomme innkreivingsmetoder. Etter omstendighetene vil også de strengere reglene om utpresning eller ran kunne anvendes. Grove eller gjentatte brudd på inkassoloven § 8 om god inkassoskikk er dessuten straffbare etter inkassoloven § 26 bokstav b.”*

Straffesanksjonene anses derfor tilstrekkelig regulert, men det ble også opplyst at flere høringsinstanser etterlyser bedre kontroll med at inkassolovens regler blir fulgt.

Torpedovirksomhet blir også benyttet ved gjeldsinndrivelse, og drøftes nærmere under punkt 5.4.1.

¹¹³ Straffelovens motiver (1896) s. 208

5.4 Særlige utfordringer

Når det gjelder utpressing og ran, har det i den siste tiden dukket opp noen nye utfordringer og problemer i samfunnet, som igjen stiller utfordringer til påtalemyndighetens oppgave og hvordan man best preventivt kan løse disse forholdene. Herunder tenkes det særlig på torpedovirksomhet og mafialignende oppdrag, men også hjemmeran. Gjerningsperson bruker ved disse handlingene grove og særegne metoder for tvang, ovenfor fornærmede eller en tredjeperson.

Den første utfordringen er hvordan man kan straffe disse handlingene på en preventiv måte. Den andre utfordringen er hvordan man skal bedømme disse handlingene.

5.4.1 Torpedovirksomhet

Ved gjeldsinndrivelse eller andre situasjoner der en innkrever prøver å inndra et uberettiget eller berettiget krav fra skyldneren, forekommer det situasjoner hvor skyldneren under ingen omstendighet vil betale ut kravet. Det hender at innkreveren da tar kontakt med en torpedo, og ber torpedoen sørge for å skaffe pengene fra skyldneren. Torpedovirksomhet kan bedømmes som utpressing eller ran, avhengig av tvangens grovhet.

I LA-2008-045267 oppsummerte Agder lagmannsrett det som hadde blitt skrevet i lovforarbeidene til inkassolovgivningen, vedrørende torpedovirksomhet: *"Det kan se ut som bruken av hardhendte innkreivingsmetoder har økt de siste årene. Særlig bekymringsfullt er at det har utviklet seg en egen bransje av selvstendige pengeinnkrevere som har spesialisert seg i å benytte vold og frykt som fremgangsmåte for å få skyldneren til å betale, såkalte torpedoer. Ofte har det blitt utført grov vold i forbindelse med slike pengeinnkreivingsoppdrag, jf. for eksempel dommen i Rt. 1999 s. 1018. Den type pengeinnkreiving det her er tale om, benyttes nok først og fremst der det ikke finnes noe juridisk grunnlag for kravet, for eksempel fordi det dreier seg om spillegjeld eller krav som er oppstått ved salg av narkotika. Såkalte torpedoer benyttes imidlertid også ved innkreiving av mer legitime krav eller krav som har et preg av legitimitet over seg."*

I en lagmannsrettsavgjørelse fra Eidsivating lagmannsrett, LE-2003-20493, ble det også uttalt: *”Torpedovirksomhet er blitt et stort problem, og det aktuelle forhold var meget skremmende for fornærmede som fikk psykiske problemer. En del av handlingsmønsteret ved slike forbrytelser er at flere møter opp sammen. Dette bidrar i seg selv til at situasjonen fremstår som særlig truende.”*

I Innst. O. nr. 47 (2000-2001) uttalte justiskomiteen at det i 2001 ikke forelå grunn til lovendringer, siden eksisterende straffelovgivning ble ansett tilstrekkelig til å møte de utfordringene som torpedokriminaliteten reiser. I de innkrevingsmetoder der det blir brukt vold, tvang eller trusler, skal dette kunne motvirkes med de kriminalpolitiske virkemidler. Dette er dermed en sak for politi og påtalemyndighet, i følge komiteens uttalelse i innstillingen. Det må dermed forutsettes, særlig med bakgrunn i den nye straffeloven av 2005, at lovgiver har tatt hensyn til problemene ved torpedovirksomhet.

5.4.2 Mafiavirksomhet

Aftenposten utga en avisartikkel tidligere i år, om at flere utesteder i Oslo hadde blitt utsatt for utpressing av en bande, som drev med mafiapreget virksomhet.¹¹⁴ ”Truende gangstere” utga ”bøter” til personer i utelivsbransjen, pålydende flere titalls tusen kroner og opptil flere hundre tusen kroner. De fornærmede i saken ble både truet på livet og utsatt for vold. Banden benyttet seg også av torpedo. Mange av de fornærmede fryktet for sitt eget liv. En av de fornærmede våget ikke å gå på jobb igjen og måtte utstyre seg med godt overvåkningsutstyr og alarmer. Flere av ofrene slet eller sliter fremdeles med store belastninger, og er eller var sterkt traumatiserte. Alle gjerningspersonene ble dømt for forsøk på utpressing, og to av dem for fullbyrdet utpressing. Straffeutmålingen varierte fra 60 dagers fengsel, til 1 år og 11 måneder i fengsel.¹¹⁵

¹¹⁴ Aftenposten papirutgave: ”Mafiametoder på Oslos utesteder”, publisert 13.06.2010, og Aftenposten.no, ”Dømt for utpressing mot utesteder i Oslo”, publisert 20.04.2010

¹¹⁵ Politiet.no, ”Fire menn dømt for pengeutpressing”, publisert 22.04.2010

Spørsmålet er hvorfor disse handlingene ble bedømt som utpressingshandlinger, da de klart medførte alvorlig frykt for noens person. Til og med tingretten la vekt på at utpressingen var svært truende og svært skremmende for de fornærmede. Legges det avgjørende vekt på at mafiahandling eller mafialignende metoder, alltid skal generaliseres under utpressingsbestemmelsen? Det er følgelig ingen krav til tidmessig nærhet lenger, og saken oppstod i etterkant av Rt. 2009 s. 1365. Grunnen til at tingretten bedømte handlingene som utpressing, kan enten være generaliseringen, eller at det i straffeloven av 2005 § 331 bokstav f), pekes på at slik type kriminalitet hører inn under bestemmelsen om grov utpressing.¹¹⁶ Det må dermed ha vært naturlig å bedømme handlingene etter § 266. Strafferettslig sett har det ingen betydning om forholdet faller inn under ran eller utpressing, ettersom strafferammen uansett er fengsel inntil 5 år.¹¹⁷

5.4.3 Hjemmeran

Ved personrettede ran og utpressinger vil som regel gjerningspersonen ha rimelig god informasjon om fornærmede. Statistikk viser at det i 9 % av ranstilfellene i Oslo i 2008, ble begått ran i hjemmet til fornærmede.¹¹⁸ I år har sannsynligvis dette tallet har økt, da ran den siste tiden i stor grad har blir utført mot eldre mennesker i deres eget hjem. Ranerne tar seg inn i hjemmene ved å ringe på og utgi seg for å være en annen person. De eldre blir utsatt for tvang og vold, og er ofte forsvarsløse for slike handlinger.¹¹⁹ Dette har blitt et økende problem. I en rettsavgjørelse fra Agder lagmannsrett, LA-2009-124443, uttalte retten at: *"Ved ran i eget hjem kan fornærmede – i motsetning til kiosker mv – ikke regne med at ranspersonene gjennomfører ranet så hurtig som overholdet mulig. Fornærmede vil ved hjemmeran være prisgitt ranerne over et betydelig lengre tidsrom, noe som er egnet til å øke redselen og belastningen."*

Det finnes også tilfeller hvor slike ran har blitt begått, og at vedkommende har blitt utsatt for utpressing i etterkant. Det har blitt påvist at de offentlig publiserte skattelister er med på å kartlegge gjerningspersoners fremtidige mål for enten ran eller utpressing,

¹¹⁶ Jf. også Matningsdal (2010) s. 328

¹¹⁷ Strafferammen mellom § 327 og 331 vil også være lik etter straffeloven 2005, jf. pkt. 6.2

¹¹⁸ Oslo politidistrikts rapport "Ran i Oslo 2008"

¹¹⁹ Aftenposten.no, artikkel "To brutale ran mot eldre mennesker", publisert 11.08.2010

basert på personers oppførte formue og inntekt.^{120 121} Dette var blant annet tilfellet i en rettsavgjørelse fra Gulating lagmannsrett, LG-2004-10564.

Finansdepartementet har nå satt i gang et arbeid hvor det skal vurderes om skattelistene bør offentliggjøres på en annen måte, for å forhindre at skattelistene blir brukt i kriminell øyemed.¹²²

5.5 Straff og påtalekompetanse

Strafferammen er den samme for §§ 266 og 267, henholdsvis fengsel inntil 5 år, og ved gjentakelse fengsel inntil 10 år. For utpressing kan også bøter benyttes.

Etter straffeprosessloven § 67 kan politiet (påtalemyndighetens tjenestemenn) etterforske og reise siktelse i alle saker. Men å avgjøre spørsmålet om tiltale i saker om ran (§ 267) og utpresning (§ 266) faller normalt ikke inn under politiets påtalekompetanse.¹²³ Etter loven er det statsadvokaten som skal avgjøre spørsmålet om tiltale når den ikke hører inn under Kongen, riksadvokaten eller politiet, jf. straffeprosessloven § 66.

Ved grovt ran kan det foreligge strafferamme inntil 21 års fengsel, og tiltalen hører da under riksadvokaten, jf. straffeprosessloven § 65.

¹²⁰ E24.no, artikkel ”Politiet: Mener at skattelistene utpeker ransofre”, publisert 27.12.2009

¹²¹ Finansdepartementet, Nyhet: Skattelistene og kriminalitet, publisert 27.11.2009

¹²² Finansdepartementet, Nyhet: Vurderer måten skattelister skal offentliggjøres på, publisert 18.06.2010

¹²³ Se NOU 2002: 4, pkt. 7.10

6 DEN NYE STRAFFELOVENS BESTEMMELSER OM UTPRESSING OG RAN

6.1 Endringer i straffebestemmelsene

Den nye straffeloven av 2005 har ennå ikke trådt i kraft. Men loven inneholder noen moderate endringer som får virkning for hvordan utpressing og ran skal bedømmes i fremtiden. En av de mest betydningsfulle endringer i forhold til denne oppgaven er at straffeloven av 2005 har en egen bestemmelse om grov utpressing.

I straffeloven av 2005 finnes bestemmelsene for ran og grovt ran i §§ 327 og 328, og bestemmelsene for utpressing og grov utpressing i §§ 330 og 331. I forhold til straffeloven av 1902 har justis- og politidepartementet påpekt at i den nye utpressingsbestemmelsen må det inntas en uttrykkelig henvisning og avgrensning mot de handlinger som rammes av ransbestemmelsen.¹²⁴ Departementet har uttalt at *”Det er en glidende overgang mellom handlinger som er å anse som utpressing og de som er å anse som ran, og en uttrykkelig henvisning vil synliggjøre dette.”*¹²⁵ Avgrensningen finnes i § 330 første ledd bokstav a). Det må være *”annen ulovlig atferd enn den som rammes av § 327 første ledd”*. Kravet om rettsstridig atferd er også byttet ut med *”ulovlig atferd”*, ettersom handlingene etter første ledd er ulovlige i seg selv.¹²⁶

Bokstav b i § 330 inneholder også endringer i forhold til straffeloven av 1902. Det kreves at trusselen er *”utilbørlig”*.¹²⁷ Rettsstridighetskravet er fjernet, men i følge departementet innebærer dette ikke noen realitetsendring. *”Det avgjørende skal fortsatt være resultatet av en konkret vurdering av handlingens straffverdighet.”*¹²⁸ Alternativet om fremsettelse av *”ærekrenkende beskyldning”* etter § 266 annet ledd er ikke videreført i den nye straffeloven, ettersom det tenkes at dette kan falle inn under alternativet *”skadelig opplysning”* i § 330 første ledd bokstav b).

¹²⁴ Se NOU: 2002: 4, Pkt. 9.16.2, § 30-10. En slik avgrensning er i tråd med de øvrige nordiske landene.

¹²⁵ Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) pkt. 8.6.2

¹²⁶ Jf. Ot.prp nr. 22 (2008-2009) pkt. 8.6.2

¹²⁷ Dette utilbørlighetskriteriet finnes også i den danske straffeloven og den svenske brottsbalken.

¹²⁸ Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) pkt. 8.6.2

En egen bestemmelse om grov utpressing (§ 331) ble tatt med i den nye straffeloven, ettersom det ble påpekt at utpressing kan variere sterkt i karakter og alvorlighetsgrad. Departementet pekte på to rettsavgjørelser som gode eksempler på den nedre og øvre grensen av utpressing. I Rt. 1986 s. 468, presset en mor datterens sjef for 3000 kr. Mens i en rettsavgjørelse fra Agder lagmannsrett, var utpressingen grov, fordi den fant sted over flere år ved bruk av trusler om å drepe, skade og bortføre fornærmede og hans familie. Gjerningspersonen fikk utbetalt mer enn 15 millioner kroner.

Etter § 331 skal det bero på en helhetsvurdering om utpressingen er grov.¹²⁹ Men de ulike momenter som tillegges vekt er om det gjaldt en betydelig verdi,¹³⁰ om utpressingen var nøye planlagt, om den var foretatt ovenfor en forsvarsløs person, om den har medført store påkjenninger, om det har pågått over lang tid, eller om den er av en særlig farlig eller samfunnsskadelig art. I det sistnevnte moment har departementet, som nevnt, særlig tenkt på utpressingstilfeller som bærer preg av mafiavirksomhet. I Ot. prp nr. 22 (2008-2009) har det også blitt pekt på at bruk av grov vold eller å true med skytevåpen eller lignende, ikke passer inn i bestemmelsen om grov utpressing.¹³¹

Matningsdal nevner en viktig endring for ransbestemmelsen. Som drøftet i punkt 4.3 om legemsfornærmelse, konsumerer voldsbegrepet i ransbestemmelsen også § 228 annet ledd. Men etter den nye straffeloven utgjør grov kroppskrenkelse nå et eget straffebud, og i følge Matningsdal faller dermed begrensningen bort. Det må derfor i være adgang til å bruke grov kroppskrenkelse etter § 272 og ran etter § 327 i konkurrans.¹³²

Felles for §§ 266 og 267 er at det kun kreves det kun vinnings forsett i den nye straffeloven, og ikke vinnings hensikt.¹³³ Grunnen til dette er en lovteknisk forenkling samt en forenkling av bevistemaet under skyldspørsmålet. Hittil har nemlig kravet om

¹²⁹ Jf. Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) pkt. 8.6.2

¹³⁰ Se pkt 5.2.1.1 om objektets verdi

¹³¹ Disse er tatt med som vurderingsmomenter etter § 328. Ellers er vurderingsmomentene etter de to bestemmelsene like.

¹³² Matningsdal (2010) s. 311

¹³³ Jf. den nye straffeloven §§ 327 og 330, og Ot. prp. nr. 22 (2008-2009)

vinnings hensikt vært vanskelig å håndtere og drøfte, ettersom man har få holdepunkter å foreta drøftelsen etter. Retten har hittil bare nøyet seg med å konstantere at vinnings hensikt anses bevist.¹³⁴

6.2 Endringer i strafferammene

Ved utpressing etter § 330 vil straffen være bot eller fengsel inntil 3 år. Det er 2 års forskjell i strafferammen fra straffeloven av 1902. I Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) begrunnes ikke endringen i en mildere straffeutmåling, men i at grovere tilfeller av utpressing skal bedømmes etter § 331 om grov utpressing. Strafferammen etter § 331 vil være fengsel inntil 6 år.

Ved ran etter § 327 er strafferammen fengsel inntil seks år. Den øvre strafferammen er altså hevet med ett år. Justiskomiteen begrunnet økningen i Innst. O. nr. 73 (2008-2009) s. 57: *”Flertallet påpeker at økningen i forhold til forslaget knyttet til simpelt ran, har sin bakgrunn i volds- og trusselelementet som ligger i et ran og for å sikre at rammen skal være høy nok til å kunne utmåle tilstrekkelig høy straff for de tilfellene av simpelt ran som ligger svært nær grensen mot grovt ran”*.¹³⁵

¹³⁴ Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) pkt. 8.2.3

¹³⁵ Matningsdal (2010) s. 315

7 OPPSUMMERING

Denne avhandlingen viser at det er mulig å trekke noen grenser mellom ran og utpressing, selv om mange tilfeller ikke fremstår som helt klare. En spesiell utfordring ved å løse spørsmål i grenseområdet, er at de ulike tvangsmidlene ofte blander seg sammen med et annet. De viktigste forskjellene ved tvangsmidlene ligger klart i tvangens grovhet, som uttalt av Høyesterett i Rt. 2009 s. 1365.

Ved hjelp av den nye straffeloven av 2005, har også grensen mellom ran og utpressing blitt klarere. Det har blitt presisert at utpressing ikke omfatter de handlinger som omfattes av ransbestemmelsen. Nyere rettspraksis viser at domstolene, ved vurderingen av hvilken straffebestemmelse som er riktig, også tar stilling til hvilke hensyn som er videreført i den nye straffeloven.

Med bakgrunn i tidsmomentet, tvangens grovhet, og den nye straffeloven av 2005, håper jeg at opplysningene fører til en større bevisstgjøring på grenseområdet, slik man kan avveie forholdet riktig i forhold til de straffbare handlinger som foreligger. Ved denne bevisstgjøringen, er det også viktig å være klar over at tidligere rettspraksis ofte ikke har stilt spørsmålstegn ved tiltalepostene, og at man derfor til tider må lese rettsavgjørelsene med et noe kritisk øye.

8 LITTERATURLISTE

Juridisk litteratur

Bøker

- Andenæs (2008) Andenæs, Johs., *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, 1. utgave, Oslo 2008 ved Kjell V. Andorsen
- Andenæs (1996) Andenæs, Johs., *Formuesforbrytelsene*, 6. utgave, Oslo 1996
- Bratholm og Matningsdal (1995) Bratholm, Anders og Matningsdal, Magnus *Straffeloven med kommentarer. Anden del. Forbydelser* Oslo 1995
- Haugen (2004) Haugen, Finn, *Strafferett – Håndbok*, 3. utgave, 2004
- Kippe og Seiersten (2002) Kippe, Harald og Seiersten, Asmund, *Spesiell strafferett og spesiallover*, 1. utgave, Oslo 2002
- Matningsdal (2010) Matningsdal, Magnus, *Norsk spesiell strafferett*, 1. utgave, Oslo 2010
- Skeie (1938) Skeie, Jon, *Den norske strafferett, - bind II, den spesielle del*, Oslo 1938
- Slettan og Øie (2001) Slettan, Svein og Øie, Torill Marie, *Forbrytelse og straff, bind 1, innføring i strafferett*, 1. utgave, Oslo 2001

Gyldendal rettsdata

- Matningsdal (2010) Matningsdal, Magnus, *Noter til straffeloven av 1902, (§§ 223 og 267) 2010* www.reettsdata.no

Lover

1902	Straffeloven	Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10
1918	Avtaleloven	Lov om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer av 31. mai 1918 nr. 04
1981	Straffeprosessloven	Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25
1988	Inkassoloven	Lov om inkassovirksomhet og annen inndriving av forfalte pengekrav av 13. mai 1988 nr. 26
2005	Straffeloven	Lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28

Forarbeid

1896	<i>Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriket Norge, II. Motiver, Kristiania 1896</i>
1899/1900	<i>Indst. O. VII (1899/1900)</i>
1948	<i>Ot. prp nr. 75 (1948)</i>
1982	<i>NOU 1982: 25</i>
2000-2001	<i>Innst. O. nr. 47 (2000- 2001) : Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i inkassoloven...</i>
2002	<i>NOU 2002: 4, Ny straffelov, Straffelovkommisjonens delutredning VII</i>
2008-2009	<i>Ot. prp. nr. 22 (2008-2009): Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28</i>
2008-2009	<i>Innst. O. nr. 73 (2008-2009): Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv.</i>

Rettsavgjørelser

Høyesterett

Rt. 1953 s. 1566

Rt. 1961 s. 224

Rt. 1969 s. 960

Rt. 1972 s. 890

Rt. 1980 s. 1552

Rt. 1981 s. 970

Rt. 1985 s. 796

Rt. 1986 s. 171

Rt. 1986 s. 468

Rt. 1988 s. 548

Rt. 1992 s. 1258

Rt. 1993 s. 394

Rt. 1995 s. 803

Rt. 1995 s. 881

Rt. 2000 s. 822

Rt. 2001 s. 1611

Rt. 2002 s. 335

Rt. 2002 s. 833

Rt. 2002 s. 1052

Rt. 2002 s. 1707

Rt. 2003 s. 1787

Rt. 2006 s. 853

Rt. 2007 s. 1056

Rt. 2008 s. 1115

Rt. 2009 s. 1365

Rt. 2009 s. 1531

LagmannsrettBorgarting lagmannsrett

LB-2000-1639-2

LB-2003-1803

LB-2003-17060

LB-2008-17265

LB-2008-145394

Agder lagmannsrett

LA-2002-1449

LA-2008-045267

LA-2009-124443

Eidsivating lagmannsrett

LE-2003-2468

LE-2003-20493

Gulating lagmannsrett

LG-2004-10564

LG-2008-166494

LG-2009-008225

LG-2009-160755

Statistikk

Oslo politidistrikts rapport ”Ran i Oslo 2008”

https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/oslo/Vedlegg_79.pdf

Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-150.html>

Og <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-148.html>

Nyhetsartikler

Aftenposten.no, ”*To brutale ran mot eldre mennesker*”, publisert 11.08.2010

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3765315.ece>

Aftenposten.no, ”*Dømt for utpressing mot utesteder i Oslo*”, publisert 20.04.2010

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3615157.ece>

Aftenposten papirutgave, ”*Mafiametoder på Oslos utesteder*”, publisert 13.06.2010

E24.no, ”*Politiet: Mener at skattelister utpeker ransofre*”, publisert 27.12.2009

<http://e24.no/lov-og-rett/article3439768.ece>

Finansdepartementet, ”*Skattelister og kriminalitet*”, publisert 27.11.2009

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/aktuelt/nyheter/2009/skattelister-og-kriminalitet.html?id=587368>

Finansdepartementet, ”*Vurderer måten skattelistene skal offentliggjøres på*”, publisert 18.06.2010

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/aktuelt/nyheter/2010/Vurderer-maten-skattelistene-offentliggjøres-pa.html?id=609032>

Politiet.no, ”*Fire menn dømt for pengeutpressing*”, publisert 22.04.2010

https://www.politi.no/oslo/aktuelt/nyhetsarkiv/2010_04/Nyhet_8540.xhtml

